

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ESKİÇAĞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

*Eskiçağlarda Emek ve İşçi Sınıfının Ortaya
Çıkışı -*

Halil KARAHASANOĞLU

*Spartacus İsyanının Sosyolojik Boyutlarının
İncelenmesi -*

Umüt Ataseven / Bünyamin Yıldız

YIL: 1
SAYI: 2
Mayıs 2018

Künye

İmtiyaz Sahibi:

**Eskiçağ Araştırmaları
Dergisi**

Genel Yayın Yönetmeni:

Umut ATASEVEN

Yayın Danışmanı:

Halil KARAHASANOĞLU

Art Director:

Bünyamin YILDIZ

Dış Hatlar Sorumlusu

Nurhan MUHAMMED

Dergi İletişim:

ecadergisi@gmail.com

Basım Yeri:

Dijital Ortam

Mayıs 2018.

Aylık Yayınlanır.

Dergideki tüm yazıların her türlü hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir...

İÇİNDEKİLER

GÖRSELLER:

I-III

Spartacus i syanının
Sosyolojik Boyutlarının
incelenmesi

1-13

Troya Yılı

14

Truva

15

Kitap
Tavsiyesi

16

İÇİNDEKİLER

Çocuk
İşçiler

17-19

Eski Van Şehri, Kalesi
Ve Höyüğü Kazıları

20-29

Dünyanın
Bilinen En
Eski Aşk Şiiri

30

Eskiçağlarda
Emek ve
İşçi Sınıfının
Oluşumu

15

Kitap
Tavsiyesi

16

İÇİNDEKİLER

Anadolu'da
Mezopotamya
İnsanları
Ritüellerde
Marihuana
Kullanıyorlardı

42-45

Roma Cumhuriyeti ile
Makedon Krallığı
Arasındaki
Çatışmaların
Başlangıcı ve Gelişimi

46-48

Eskiçağ
Araştırmaları
Merkezi
Öneriyor

49

Akdamar Adası ve Kilisesi / Van

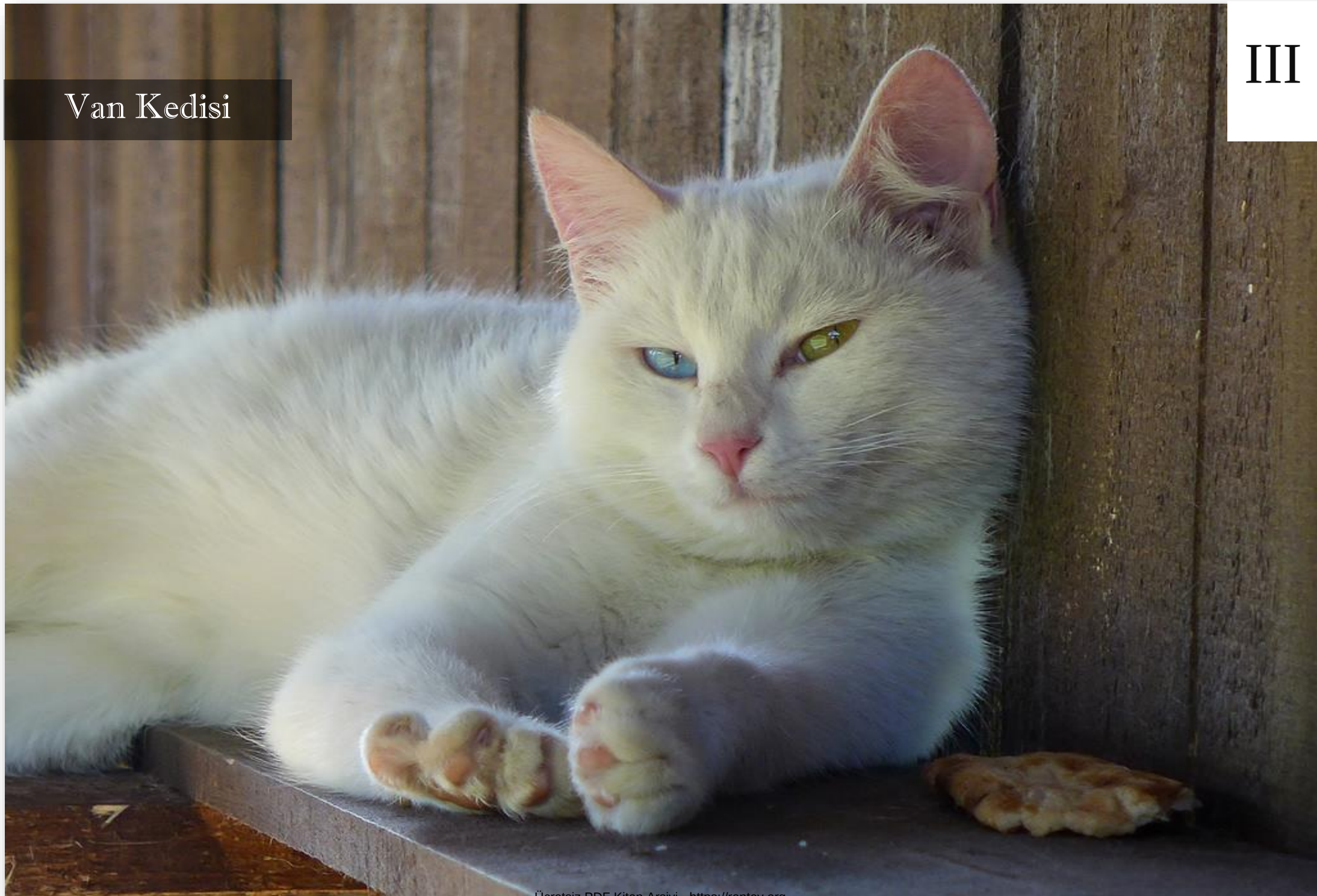
Van Kalesi / Van

II

Van Kedisi

III

Spartacus İsyanının Sosyolojik Boyutlarının İncelenmesi

(yldz.yldz23@gmail.com) **Bünyamin YILDIZ - Umut ATASEVEN** (atasevenu@gmail.com)

İnceleme: 2023 Kütüphane Arşivi - <https://arxiv.org/>

Özet

İlkçağlardan beri süre gelen siyasallaşma süreci, Roma'da benzer özellikler göstermiş olsa da birtakım ayrılıkları da görmek mümkündür. Roma'nın kuruluş devrinde Romus ve Romulus'un yaşadığı fikir ayrılıkları ve beraberinde gelen iskân sorunları oldukça önemlidir. Roma devletinin sınıfsal düzeni sağlama çabaları beraberinde bir sınıf ayrımını da getirmiştir. Patrici, Plep ve köle olarak üç farklı sınıfa ayrılan Roma, ilerleyen dönemlerde çeşitli köle isyanlarına sahne olacaktır. Cumhuriyet dönemi siyasi gelişmelerin toplumu daha da gerdiğini ve Romalı olmayan kölelerin isyan etmeye başladıklarını söyleyebiliriz. İşte bu noktada karşımıza Spartacus isyanı çıkmaktadır. Köle sınıfının siyasi gelişmeler neticesinde gerçekleş tirdiği isyan kanlı ve bir o kadar da acı dolu olmuştur. Spartacus isyanını hazırlayan sosyolojik nedenler, isyanın gelişim süreci ve bu akabinde isyanın bastırılmasıyla sonlanan bir Roma sınıf çatışmasını incelemiş olduk.

Abstract

The process of politicization that has been going on since ancient times has shown similar features in Rome, but it is also possible to see some differences. The divergence between Romus and Romulus during the foundation period of Rome and the accompanying settlement problems are very important. The efforts of the Roman state to provide class discipline also brought with it a class distinction. Patrici, Plep, and slave, Rome, divided into three different classes, will be the scene of various slave uprisings in the coming periods. We can say that the political contests in the Republican era furthered the society and the non-Roman slaves began to rebel. This is where the antagonist Spartacus rebellion emerges. The rebellion of the slave class in the face of political contests has been bloody and painful. We have examined the sociological reasons for preparing the Spartacus rebellion, the process of rebellion and the Roman class struggle, which ended with the repression of the rebellion.

Önemli bir olayda aynı görüşü paylaşmak, çoğu zaman mutlak bir zaferi de beraberinde getirmektedir. Tarihi hadiselerin temelinde her daim aynı görüşü paylaşanları bir çatı altında görmek mümkündür. Mevcut düzenin kimi zaman aynı görüşleri paylaşanlar üzerindeki katı baskısı, hali hazırda anlaşılan yolu bir kez daha kuvvetlendirmektedir. Askeri bir başarının asıl nedeni kuvvetli bir ordudan ziyade o orduyu komuta edebilme kabiliyetinden gelmektedir. Ordu olarak nitelendirilen silahlı kuvvetler bir bakıma iktidarı her daim ipten alma görevini üstlenmektedir. Kim ne derse dersin mevcut ordu, yaşadığı topraklardan önce meşru idarecilerin siyasi hareket alanlarını muhafaza ve müdafaa etmekle görevlendirilmişlerdir. Bu yönüyle incelendiğinde merkezin asıl sınırı coğrafi değil siyasidir. Eskiçağlardan beri süre gelen devletleşme süreçleri, metodolojik olarak hep aynı formatta seyrini sürdürmüştür. Örneğin; Yeni Assur İmparatorluğunun siyasi olarak ortaya çıkışı birtakım tepkileri de beraberinde getirmiştir. Siyasallaşma süreci devam ederken, bulunduğu coğrafyaya da nüfuz etmeye başladığını görmek mümkündür. İmparatorluk siyasi bir kavram olmaktan ziyade, bu çağlarda coğrafi bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır ancak yapılan bazı tarih çalışmalarında toprağı en büyük olan ulusun bir imparatorluk olduğu yazmaktadır. Oysa sadece coğrafi bir terim ile sınırları açıklamak; siyasi, iktisadi ve hukuk düzenini yok saymak demektir. Eskiçağlardaki imparatorluk anlayışı; en uzak yerleri sömürmek ve oraları kontrol altına almakla birlikte oradaki halkı sindirerek merkezi bir güç oluşturmaktır.¹ Keza uzak yerleri fethetme düşüncesi bir imparator kuvvetindeki idarecinin yapabileceği bir girişimdir. Bu nedenle uzak yerleri fethetme düşüncesi daha çok karşımıza siyasi bir anlam ile çıkmaktadır. Her devletin mutlak surette merkez eyaleti

olmakla birlikte bu eyaletler kendi içinde birtakım idari taksimata ayrılmaktadır. Her coğrafyada aynı idari taksimatı uygulamak mümkün olmadığından bazı özel ya da zorunlu idari düzenlemeler yapılmaktaydı. Farklı coğrafyalarda iskân eden toplumların da yapısal özellikleri aynı olmayabilirdi. Bu bağlamda Roma İmparatorluğunun sınırları (siyasi sınır) genişledikçe farklı özelliklerde toplumlarla karşılaşması da kaçınılmaz olmuştur.

Roma imparatorluğunun tarih sahnesine çıkışını bir coğrafi ya siyasi olarak tam bir şekilde ifade etmek oldukça güçtür. Her yeni kurulan devlet gibi Roma'nın da kuruluş aşamasında çeşitli rivayetler ve hatta mitler de vardır. Bu mitleri elbette kültürel bağlamda değerlendirmek daha doğru bir kanaat olacaktır. Benzerlik gösteren devletlerin ayrımları ancak kültürel farklılıklarla izah edilebilmektedir. İşte bu noktada Roma toplumunu izah etmek, diğer toplumların yapısından ayırmaya olanak sağlayacaktır.

Romus ve Romulus adlı ikiz kardeşin Roma'yı kurduklarına dair fikirler çoğu tarihçiler tarafından kabul görmekte olup, biz de bu rivayete katılmakla beraber altının doldurulması kanaatindeyiz. İkiz kardeşlerin şehri kurma noktasında yaşadıkları ayrılıklar oldukça önem arz etmekle birlikte, şehrin nerede kurulduğuna dair önemli bilgileri de içermektedir. Öyle ki bu fikir ayrılığı Romus'un ölümüyle sonuçlanmış ve Romulus bir kardeş katili olmuştur. Elbette seçilen yer ise Palatino Tepesi olmuştur.² Bir idari teşkilatın ya da devletin kurulabilmesi için gereken birtakım unsurlar vardır bunlar: toprak, halk ve idarecidir. Bu unsurlar olmadan siyasi bir iktidarın kurulması pek mümkün olmadığı gibi coğrafi bir sınır da çizilebilir oldukça güçtür. Bu noktada şu hatırlatmayı yapmakta fayda olacağını düşünmekteyiz; siyasi bir devletleşme sürecinde olan toplumlar kendileri hangi idari sıfatla tanımlamışlar ise o sıfatı kullanmak doğru bir kanaat olması muhtemeldir. Henüz kurulma aşmasında olan Roma'yı imparatorluk olarak

¹ Eric H. Cline, Mark W. Graham; (Çev.: Ekin Duru) *Antikçağ İmparatorlukları – Mezopotamya'dan İslamiyet'in Doğuşuna Kadar*, s. 63., Say Yayınları, İstanbul, 2017.

² Mary Beard; *SPQR*, (Çev.: İrem Sağlamer) s. 59. Pegasus Yayınları, İstanbul, 2018.

tanımlamak idari mekanizmanın anlaşılmasında güçlük duyulacağı oldukça açıktır. Romulus 'un kuracağı yeni şehirde yaşayacak yurttaşların kimler olabileceği konusunda oldukça sıkıntılar yaşanmaktaydı. Bu sıkıntının çözümü için Roma bir sığınak haline gelerek, İtalya'nın dışında kalan mülksüzler, kaçaklar, köleler ve azılı katiller davet edilerek bu şehirde yaşamaları için fırsat verildi. Bu durumu küçümsemek ya da tepki göstermek yersiz olacağından mevcut durum üzerinden çözüm arayışına girmek mantıksal olarak yapılması gereken bir davranıştır. Romulus 'un bu davranışı yani çözümü yapılması gereken bir durumdur. Bahsedilen yurttaşların şehirdeki tahribatı göz alındığında ıslah edilme süreçleri de oldukça sancılı geçmiştir. Modernite kavramı üzerinden incelendiğinde bu yurttaşların Roma içindeki uygarlaşmanın temel ilk tesisçileri konumunda kalmışlardır. Roma, uygarlık yolunda attığı her adımı bir bakıma bu yurttaşlara borçludur. Roma entelektüelleri bu süreç içerisinde köken bakımından bir zamanlar kaçkın ve köle olanların meydana getirmiş olduğu müesseselerin ilk tanzimcilerdir. *"Artık hem bu dünya hem de burada yaşayanlar tüm korkularını geride bırakabilecekleri açık ve evrensel bir özgürlüğe kavuştu."* Publius Aelius Aristides'e ait olan bu sözler aslında Roma hukukun ne denli özgürlükçü olduğu ve insani davranış biçimlerin özgürce ifade edilebildiği bir idarenin kurulduğunun habercisi niteliğindedir.

Roma'nın kuruluşu elbette basit bir düzlemde açıkça olamamış ve bir takım siyasi tepkileri de beraberinde getirmiştir. Ulusal bir birliğin tesisi için birtakım uygulamalar hayata geçirilmiş, Roma dışından gelen insanların bazıları Romalı kimliğini benimserken bazıları ise bu kimliğe karşı her daim başkaldırı halinde olmuşlardır. Kimliğini kabullenen yurttaşlar aynı zamanda Roma'nın da sevgisini kazanmış olmaktadır. Kimliği reddeden Britonlar, dünyanın en uzak noktasında en son özgür kalan insanlar olmayı sürdürmek için

direnişe davet ediyorlardı.³ İki idari unsurun da özgürlük konusunda hem fikir oldukları açık olsa da özgürlük kimin tarafından insanlığa armağan edileceği bir çatışma nedeniydi.

Roma; idaresi altına aldığı yerlerde klasik bir idari taksimat uygulamamış ve yerel beylerin idaresine eyaletleri bırakmıştır. Roma'nın asıl amacı topraklarını genişletmek değil, emperyalizmini en uzak yerlere taşıyarak vergi konusunda birtakım devrimler yapmaktır. Klasik olarak uyguladığı idari taksimat, kuruluş yıllarının en sıkıntılı konularından biri olmuştur aslında. Kurumlar sayıca az ve oldukça güçsüz bir durumda olmakla birlikte mahalli yöneticileri kullanması kaçınılmaz olmuştur. Yine kuruluş döneminde uç sınırlar oldukça önem arz etmekteydi. Lejyonlar sadece sınır boylarında olası bir savaş ya da isyanda müdahale gücünü kullanmakla görevlilerdir. Bunun haricinde eyalet merkezlerinde lejyonları pek görmemekle birlikte üniformalı askerleri de görmek oldukça güçtür. Roma'nın idari anlamda eyaletleri oldukça önemli olsa da taşra idaresi de bir o kadar önemliydi. İmparator kentleri eyaletler (*provincia*) aracılığı ile kontrol edebilmekteydi. Topraklar genişledikçe yeni idari üniteler de meydana getirilmiştir. Özellikle Cumhuriyet döneminde denizasıırı toprak kazancı bu üniteleri güçlendirmiştir. Roma'da ancak M.Ö. 2. Yüzyılda eyaletlerin sınırları kesin bir şekilde çizilebilmiştir.⁴

Provincia eyaletlere dönüşür dönüşmez Senato tarafından buralara yöneticiler atanmış, Cumhuriyet döneminde eyaletleri *Praetor* yönetmiş ve bunun yanı sıra tüm eyaletler Senatoya bağlanmıştır. Roma'nın Mısır üzerindeki hâkimiyeti oldukça hassas olmuş, bölgenin zengin kaynakları ve bağımsızlık hareketleri nedeniyle bir imparatorluk eyaleti konumunda olmuştur. Nüfus bakımından incelendiğinde geniş bir coğrafyaya yayılan Roma; 50-60 milyon nüfusu idare edebilmiştir.

³ Eric H. Cline, Mark W. Graham; (Çev.: Ekin Duru) *Antikçağ İmparatorlukları – Mezopotamya'dan İslamiyet'in Doğuşuna Kadar*, s. 322., Say Yayınları, İstanbul, 2017.

⁴ Eric H. Cline, Mark W. Graham; a.g.e. s. 324.

Neolitik devrim ile birlikte yoğun bir şekilde hissedildiği ancak daha önceki devirlerde de kısmen görülen sınıflaşma, mevcut iktidarın halk ile arasındaki en kuvvetli bağ idi. İdari anlamda ilkel gelişmelerin yaşandığı devirlerde merkezi bir güçten bahsetmek pek mümkün olmamaktadır. Bu devirlerde idareci olarak karşımıza kabile reisleri çıkmakta ki; bunların meşruiyeti hiçbir zaman sorgulanmamıştır. Tarihi süreçler içerisinde köy, kasaba ve kentleri kurmaya başlayan insanlar, kurdukları bu yerleri idare etme noktasında birtakım sıkıntılar yaşamaktaydı. Elbette bir kent idaresi sadece fiziksel bir idare ile sınırlı kalmamış ve bu kentlerde yaşayan insanlar zamanla birbirleriyle çatışma içerisine girmişlerdir. Bu çatışmalar kimi zaman basit bir nedenle açıklansa da kimi zaman savaş halini alabilmiştir. İşte bu noktada savaşların önlenmesi için üst düzey bir idareciye ihtiyaç duyulmuş ve zamanla bu idare bir iktidar halini almıştır. İktidarın belirlenmesi kimi zaman güç ve kudretin gölgesinde olurken kimi zaman da bir nevi dikta yöntemiyle dayatılmıştır. Eskidoğu ve Eskibati kavramlarının kullanılıyor oluşu coğrafi bir kavramdan ziyade zihniyet meselesinden ileri gelmektedir. (Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu) Eskibati’da idareciler bir seçimle ya da benzeri uygulamalar ile başa gelirken, Eskidoğu’da ön plana çıkan daha çok bir ayanın başta olduğu bir yönetim anlayışı vardır.

Bugün bile hala geçerli olan ihtiyacın olduğu yerde ihtiyacın karşılanması muhtemeldir görüşü, eskiçağlarda da önemi korumaktaydı. Bu bakımdan incelendiğinde demokrasi kavramının ilk ortaya çıkışı Eskibati olmakla birlikte oradaki demokrasi ihtiyacının da önem arz ettiği gözden kaçırılmamalıdır. Bugünün şartları ile eskiçağ demokrasisini anlamak oldukça güç bir durumdur ve o dönemin şartları göz önünde bulundurulmalıdır. Eskiçağ modernizmi tarihin tozlu raflarına kaldırılmış olsa da bugünden çok daha modern bir görünümü vardı. Eskidoğu toplumlarında daha çok kaderci bir anlayış olmakla birlikte iktidarın meşruiyetini sorgulama çabasına girmemişlerdir.

Hiçbir İyonyalı düşünürün ateist olduğu söylenemezdi aksine dinlerine oldukça bağlıydılar. Ama “neden” i sorgularken işin içine tanrıları sokmak istemiyorlardı. Eskiçağ (antiquity), özellikle dini inançların yoğun yaşandığı ve ilk inançların tohumlarının atıldığı

bir devir olmuştur. Roma kuruluş devrine baktığımızda yine aynı şekilde bu inançları görmek mümkündür. Kültürel bir birikimin bu dönemde oldukça ön planda olduğunu görmek mümkündür. Roma yurttaşları ilk devirlerde dindar bir kimliğe sahiptiler ama bu özelliklerini daha sonra dönemlerde de korumaya devam etmişlerdir. Roma mimarisinde de özellikle heykellerin değişim süreçleri dikkat çekmektedir. Romalılar atalarının büstlerini kendi heykellerinin yanına ekleyerek onlara saygı gösterdiğini ve itaatkâr olduklarını söyleyebiliriz. Roma toplumunun dindar oluşu siyasi anlayışlarını da şekillendirmiş ve bu doğrultuda idari mekanizmasını meydana getirmişlerdir.

Roma toplumu incelenirken dönemsel olarak değil, bütünsel olarak ele alınmalı ve bu doğrultuda çıkarımlarda bulunulmalıdır. Elbette dönemsel süreçlerdeki değişimler dikkate alınmalı bunun yanı sıra hem idari, hem de siyasi anlamdaki değişimler geniş bir yer tutabilmektedir. Roma toplumu ilk devirlerin bir bakiyesi olarak görülse de kendine özgü bir sınıf ayrılıkları da meydana getirebilmiştir. Roma demokrasisinin anlayış biçimi bakımından devinimsel bir metot uyguladığı pek söylenemez ancak bunun yanı sıra dönemsel olarak meydana gelen olaylar demokrasi kavramının alt zeminlerini de hazırlamıştır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte demokrasi kavramı yeni bir düzleme kavuşmuş olsa da, krallık dönemindeki demokrasi kavramından farksızdır. Rejim uygulamaları değişse de mevcut toplumsal yapı aynı olduğun ciddi bir değişimin meydana gelmesi zaman aldığından kesin olarak bir yere oturtmak mümkün değildir. Yazımızın asıl konusu Spartacus isyanı olduğundan toplumsal değişimlerin iktidar üzerindeki değişimleri ve sonuçları oldukça önem arz etmektedir. Sosyal bir düzenin tesisi her ne kadar olumlu bir hava estirmiş olsa da toplumun her kesimini memnun etmek pek mümkün değildir. Kuruluş devri Roma’sının yurttaşları zamanla saf yurttaş olduklarını ifade etmiş olsalar da zihinlerde mevcut etniksel düşünceler pek değişmemiştir. Bunun yanı sıra Roma egemenliğini kabul etmeyen bazı toplumlar isyan olarak nitelendiren bazı uygulamaları vücuda getirmişlerdir. Tarihin her döneminde iktidar, gücünün yanında başka bir güç görmeyi yeğlememiştir. Kendi siyasi otoritesini sarsacak ya da tehlike

olarak gördüğü her türlü oluşumu bertaraf etmiştir. Roma kuruluş devrinde lejyonların uç sınırlarda ülke güvenliğini sağladığını daha önce ifade etmiştik. Yetersiz kurumsallaşma ve bir ordunun meydana getirilmeyişi bazı isyanların uzun sürmesine neden olmuştur. Roma düzeninde sınıflaşmanın olduğunu kaynaklardan öğrenmek mümkündür. Bu sınıflaşma Roma hukuk düzeninde bir karşılığı olmasına karşın o dönem için yeterli bir sınıra ulaşamamıştır. Roma'yı üç farklı sınıfa ayırmak mümkündür bunlar;

a. Patriciler

b. Plepler

c. Köleler

Bu sınıflaşma ilkel toplumlardan farklı olarak üst sınırında daha bir entelektüel görünümüne sahiptir. Üst sınır olarak karşımıza Patriciler çıkmaktadır ancak bunların tam manasıyla soylulardan oluştuğunu söylemek de çok güçtür. Dönemin popüler üretim mekanizması olan tarımsal faaliyetlerin bir tık üzerinde yer alan ve kendilerini diğer sınıflardan üstün gören bir sınıftan müteşekkildir. Bu yönüyle bakıldığında idari anlamda bir yönetici sınıfının aslında Patricilerden meydana geldiğini söyleyebilmekteyiz. Sınıfsal ayrımın henüz yaşanmaya başlamadığı dönemlerde Plepler'i de ön planda görmek mümkündür. Plepler Romanın iktisadi bel kemiğini oluşturan ve bir bakıma işçi sınıfını temsil eden yurttaşlardır. Ancak yurttaşlık haklarından da tam anlamıyla yararlandıklarını söylemek çok güçtür. İşçi sınıfı olarak nitelendirilse de, özü meydana getiren vazgeçilmez bir unsurdurlar. Pleplerin mevcut düzen içerisindeki karmaşası ekonomik açıdan da bunalımları beraberinde getiriyordu. Patricilerin biranda yükselmesi aslında Pleplerin zayıflığından ileri gelmektedir. Roma yurttaşları içerisindeki vergilerin getirmiş olduğu ağır yük yine işçi sınıfı olarak nitelendirilen Pleplerin omzuna yüklenmişti. Patrici sınıfın büyük topraklara ve çiftliklere sahip olması iktisadi bakımdan güçlü olmalarına olanak sağlamış ve bu güçlerini Plepler üzerinde etkin bir şekilde gerçekleştirmişlerdir. Pleplerin Patricilere borçlanmaları bir bakıma kötüye giden iktisadi faaliyetlerin yanında

sosyolojik açıdan da birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Patriciler bu yolla Plepleri kendilerine mecbur bırakmış ve kendi çiftliklerinde tabiri caizse köle olarak kullanmışlardır. İktidar sınıfı ekseninde bulunan ancak tam manasıyla söz sahibi olamayan Patriciler, dönemin burjuvaları olarak nitelendirilmiş olsa da, Plepler dışında beslendiği bir kaynağın olmadığını söylemek gerekir. Yine asıl duruma bakacak olursak Plep sınıfında olanları tasnif edip ötekileştiren yine Patriciler olmuştur.

Plepler mevcut düzenin idari noktasında kendilerine pek yer bulamamış ve bazı isyan girişimlerinde bulunmaları kaçınılmaz olmuştur. Ağır vergi ve çalışma koşulları mevcut hukuk düzeninin işleyişinde pek de önem arz etmemekle birlikte, ekstra bir hukuksal düzen kurmak için de çaba harcanmamıştır. Patriciler ellerinde bulundurdıkları güç ile iktidar savaşları içerisinde de girmekten çekinmemiş, kendilerini Roma'nın asil soyluları arasında göstermek için çalışmışlardır. İdari anlamda etki veya bunun yanında sahip olunmaya çalışılan söz hakkı çabaları, sosyal sınıf ayrılıklarını iyiden iyiye körüklemiştir. Asil olarak nitelendirilen bu sınıf, işçi sınıfı ile sık sık karşı karşıya gelmiş ve üstünlük kurma mücadeleleri M.Ö 480 'li yıllara kadar devam etmiştir. Sık sık yaşanan Plep isyanları iktidarı oldukça yıpratmış ve en sonunda M.Ö 499' da 12 Levha Kanunu yayınlanarak iki

sınıf arasındaki eşitlik sağlanmaya çalışılmıştır. Bahsettiğimiz bu kanunlar bugünün Avrupa'sının hukuksal düzeninin temelini oluşturduğu söylesen de o dönem için amacına ulaşmış bir düzen maalesef yoktur. Yayınlanan 12 Levha Kanunları salon iktidarcılığından öteye gidememiş, amaçlanan eşitlik konusunu tam manasıyla karşılayamamıştır. Patricilerin elinde bulunan her türlü güç bu düzenlemelerin uygulanmasında bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra bir ruhban sınıfını da görmek mümkün olduğundan, her türlü imtiyazsa sahip olduklarından bu kanunlar onlar için de bir sorun teşkil etmekteydi. Levha Kanunlarının uygulanışı yaklaşık bir buçuk asır kadar sürmüştür.

Böyle bir düzen içerisinde elbette köle sınıfının olmaması beklenemezdi. Köle olarak sınıflandırılan gurupların daha çok savaş esirlerden oluştuğunu ve bir Romalı kimliklerinin olmadıklarını ifade etmek gerekir. Savaş esirlerinin mensup oldukları kimlikleri Roma dışından olduğundan, hem iktidar hem de halk tarafından kabullenişleri pek mümkün değildir. Bundan dolayıdır ki; bu köle sınıfının mevcut bir hukuk düzenin parçası olması beklenemezdi. Roma kuruluş döneminde uyguladığı, başka toplumlara kendi kimliğini benimsetme mücadelesi aslında hiçbir dönem terkedilmemiştir. Roma'nın bu uygulaması Patrici ve Plep sınıflarından ziyade köle sınıfı için geçerliydi. Bir köleye üstelik Romalı olmayan bir köleye; tabi Roma yurttaşları arasında kölelerin sayısı da oldukça az olduğundan kimlik kabullendirilmeye çalışılması oldukça zor olmuştur.

Köle kavramı Latincedeki servus kelimesine karşılık gelmektedir. Roma'nın ilk dönemlerinde kölelik daha çok hane köleliğine bağlı bir sistem ile gelişme göstermekteydi. Genellikle bu köleler Romalı yurttaşlarla aynı soydan gelen ve aynı dili konuşan insanlardan meydana gelmiştir. Hane içerisindeki her türlü iktisadi uğraş içerisinde kendine yer edinen hane köleleri, sahiplerinin her türlü isteklerini yerine getirmekle hükümlülerdi. Bahsettiğimiz hane köleleri; komşu devletlerle savaşan Roma'nın kendi sınırları içerisinde iskân ettirdiği ve köle olarak kullandığı kimselerden oluşmaktaydı. Hane köleleri olarak görülmesinin nedeni ise hane halkı tarafından benimsenip, hanenin bir üyesi gibi muamele görürlerdi. Ancak Cumhuriyet döneminde

Roma'nın denizaşırı yaptığı seferler neticesinde Romalı olmayan köleler Roma topraklarında kullanılmaya başlanmıştır. Sicilya, İspanya, Kuzey Afrika ve son olarak Doğu Akdeniz'in ele geçirilmesiyle farklı etnikten köleler Roma topraklarına girmiş oldu. Bu coğrafyanın dışında Trakya'da oldukça önem arz etmektedir çünkü bu coğrafyadan Roma içerisine köle girişi oldukça fazla olmuştur. Hane köleciliği artık çok farklı bir boyut almış ve Romalı aileler bu köleleri haneden biri olarak görmemeye başlamışlardır. Köleleri tam manasıyla köle olarak görmeye başlamışlardır ki; bunun nedeni aynı soydan gelmemek ve aynı dili konuşmamaktır. Ötekileştirilen köleler Roma içerisinde kendilerine yer bulmaları da oldukça zaman almıştır. Her ne kadar bu köleler kendilerini Romalı olarak görmeye başlasalar da iktidar hiçbir zaman bunların kökenlerini ve nereden geldiklerini unutmamıştır. Gelişen Roma ekonomisi ve bunun sonucu olarak artan köle ihtiyacı yine aynı şekilde savaş esirlerinden karşılanmıştır. Köle ihtiyacının artmasının ana sebebi ise şüphesiz senatörler olmuştur. (Hüseyin S. ÖZTÜRK) Roma ekonomisi ve toprakları geliştikçe senatörlerin de çiftlikleri genişlediğinden daha fazla köle ihtiyacı duyulmuştur. Öyle ki; M.Ö 2.yüzyılda Doğu Akdeniz'de faaliyet gösteren korsan ve haydutlardan kendilerine köle temin etmeleri için yardım istemişlerdir.

Bu dönemde Doğu Akdeniz'de yaşanan yoğun ticaret trafiğinin yanı sıra bölgedeki korsanlık faaliyetleri büyük bir tehlike olarak görülmekteydi. Korsanlar sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamak için hareket eder ve kim olursa olsun Doğu Akdeniz'deki neredeyse tüm gemilere saldırır ve yağmalarlardı. MÖ 76'da Rhodos'a Hitabet eğitimi için giden Julius Caesar korsanlar tarafından kaçırılmış ve korsanlara kendisi serbest bırakmalarını aksi takdirde onları çarmığa gerdireceğini ifade etmiştir. Fidyesi ödendikten sonra serbest kalan Caesar, sözünü tutmuş ve kendisini kaçıran korsanları çarmığa gerdirmiştir. Bu yönüyle incelendiğinde korsanlar tarafından kaçırılanların çoğunun köle olarak satılıyor olması köle olmaktan korkan liderlerin büyük bir sorunu idi. Hatta öyle ki; bu durum Pax Roman* döneminde dahi devam etmiştir. Kölelik işte bu kadar hassas bir sorun iken Romalıların kölelik düzenine önem vermesi oldukça dikkat çekicidir.

Köle olarak mevcut düzen içinde yer bulamayıp ve aidiyetlik duygusunun pekişmemesi mevcut iktidara karşı her daim isyan girişimini tetiklemekteydi. Hal böyle olunca isyanın bastırılması için daha kuvvetli ve donanımlı bir orduya ihtiyaç duyulmaya başlandı. Antikçağlarda genel olarak savaşlar tek bir muharebe ile kazanıldığından bir Roma komutanının en önemli görevi sefer sırasında orduyu sevk ve idare etmektir. Savaş kararları her ne kadar taktiksel olarak uygulanıyor olsa da nihai karar consilium'daki ayrıntılı bir müzakereden sonra alınıyordu. Ordunun temel amaçlarından biri de fazla kayıp vermeden galibiyet almaktır. Her gece kurulan kampların da asıl nedeni bu amaç dâhilinde olup, her an savaş pozisyonunda beklenirdi. Elbette Roma ordusunun iye ihtiyacı yine bir Roma komutanı tarafından eksiksiz karşılanmalıydı. Düşman hattının hareket alanları ve tanınması oldukça önemli olduğundan savaşın başarı ile bitirilmesi açısından da son derece mühim bir durumdur. Yani bir başka deyişle askeri araştırma ve keşif (exploratio)' de önemli bir rol oynamaktadır. Bu hususta Roma ordusunun temel amaçlarından biri tehlikeli olarak gördüğü veya düşman olarak bildiği gurupları en az kayıpla hüsrana uğratmak ve büyük bir başarı elde etmektir. Roma ordusu askeri sınıf açısından siyaset ile iç içe olmuş ve genellikle büyük başarılar elde eden generallerin birçoğu consüllük hakkı elde etmişlerdir. Siyasete girmeye hazırlanan Roma asilleri her ne kadar kendilerini bu iş için biçilmiş kaftan olarak görseler de pek de öyle olmuyordu. Senatonun kendi içindeki hiyerarşisi bir bakıma ana gruplaşma niteliği kazanmıştı. Senatonun üyeleri mevcut siyasi durumun yanı sıra askeri başarıları bir ölçüt olarak değerlendirmiştir. Senatoya girmek isteyen kim olursa olsun, halkın onaylamadığı hiçbir kimsenin girmesi mümkün değildi.

Roma içerisindeki düzen kuruluş devrine oranla ilerleyen dönemlerde başka bir boyut almış ve düzenin tesisi için kimi zaman düzensizlik tercih edilmiştir. Zamanla yurttaşlık haklarını sorgulayan toplumun, mevcut düzendeki konumu ciddi anlamda sarsılmaya başlamıştı. Zaman zaman meydana gelen isyanlar sadece iç siyaseti değil, dış siyaseti de derinden etkilemekteydi. Önlem almak için kimi zaman lejyonlar seferler düzenlemiş ve

birçok isyanı bastırabilmişlerdir. Küçük çaplı ve fazla da destek görmeyen isyanların çoğu kan ile bastırılmakla beraber büyük çaptaki isyanlarda ağır kuvvetlerin uygulandığını görmek mümkündür. Denizasıırı topraklara sahip Roma'nın elbette oraları büyük bir özveri ile idare edebilmesi pek mümkün olmayabiliyordu. Bu eyaletleri yerel beylere tevcih etmiş ve vergi konusunda ciddiyetle davranılmasını istemiştir. Yerel beylerin de zaman zaman isyan hareketlerine katıldığını ve çoğu zaman da müstakil bir idare oluşturmak istediklerini göz ardı etmemek gerekir. Bu bakımdan eyalet güvenliği oldukça önemliydi ve buraların korunması Romalı generallerin denetimi altındaydı. Romalı generallerin sorumlu oldukları eyaletlerde çıkan isyanı en çabuk sürede ve en az kayıpla bastırması beklenmekteydi. Bastırılan isyanın senato tarafından takdirle karşılanması o generalin ileride siyasete girmek istemesi halinde olumlu bir cv haline gelebilmekteydi. Keza generallerin asıl amacının siyasete girmek olduğu ve göstermiş oldukları başarıların birer vasıta görevi gördüğünün elbette farkındaydılar. Romanın yayılmacı politikaları sayesinde uzak ülkelere kazar uzanması kendi içinde yarattığı köle sınıfının temelini teşkil etmektedir. Kölelerin zamanla artan sayısı zamanla ciddi anlamda tehlikeleri de beraberinde getirmiştir.

Köle olarak anılan gurubun kendi topraklarından uzak ve mevcut kimliklerini kaybetmeleri onları birer Romalı değil, Roma düşmanı haline getirmiştir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu kölelerden bazıları zamanla Romalı kimliklerini kabul etmişlerse de kabul etmeyenlerin sayısı azımsanmayacak kadar da çoktur. Bunlardan bir tanesi ise tarihe Spartacus adıyla geçen isyandır. Trakyalı kökenli olduğu söylenirse de teyide muhtaç bir bilgi olmakla birlikte adının bir unvan temsiliyeti olduğunu söylesek yanlış olmaz. Cumhuriyet döneminin oldukça önemli bir isyanıdır. M.Ö 73-71 arasında gerçekleşen bu isyanın aslında Roma toplum yapısının bozulmasının bir tezahürü olarak karşımıza çıktığını söylemekte yarar vardır. Dönemin sosyal, iktisadi, hukuk ve diğer yönlerinin ele alınmasıyla isyanın nedenleri, gelişimi ve sonucu üzerine değerlendirme yapma ihtiyacı

hissettiğimizden bu çalışmayı yapmış olduk. Böylelikle havada kalan ve altı doldurulamayan olayları aktarmaya çalışacağız.

Daha öncede değindiğimiz gibi gerçek adına kaynaklarda rastlanmamaktadır. Spartacus, adını köle olarak satıldığı Batiatus hanesinde almıştır. Spartacus' un nereli olduğu da tartışmaya açık bir konudur. Bazı kaynaklara göre Trakyalı olduğu belirtilmiş ise de bazı kaynaklara göre de Gallia'dan Roma'ya getirilmiştir. Roma Yunan ve Mithridates saldırılarına karşı koymak için Cotta öncülüğünde bir birlik toplamış, nitekim bazı kaynaklarda Spartacus'un de bu Roma ordusunun öncü birliğinde yer aldığı geçmektedir⁵. General Gaius Claudius Glaber'in (praetor)* emri altında bulunan bu öncü birliğin görevi kuzeye baskı yapan barbar topluluklarını durdurmaktır. Yapılan mücadeleler sonucu Glaber öncülüğündeki ordunun bu barbarları durdurup doğruya doğru ilerlediği görülmektedir. Spartacus ve yanındakilerin Geatlar'ın köylerine baskın yapma riskine karşı Roma ordusundan kaçıp köylerine döndükleri belirtilmektedir. Bu durum üzerine Glaber bu kaçakları yakalamak için bu köylere baskın yapıp, Spartacus ve onunla beraber savaştan kaçanları yakalayarak Roma'ya götürülmüştür. Spartacus iri yapılı, kuvvetli, dinamik ve bunun yanı sıra zekâsıyla ön plana çıktığı için Capua* da Gladyatör okulu bulunan Gaius Cornelius Lentulus Batiatus'a köle olarak satılmış ve gladyatör olarak eğitime başlamıştır.

Gladyatör Latince bir kelime olup kılıç anlamına gelen gladius kelimesinden türemiş ve köken olarak Etrüskler'e kadar uzanır. Etrüsklerden kalan bazı eserler üzerinde gladyatörlerin kılıçla dövüştükleri görülmektedir. Bu dövüşler genellikle savaşlarda esir

alınan düşmanları birbirleriyle karşılaştırarak kendi ölümlerinin kanına karşılık düşman kanı akıtma geleneğine dayanır⁶. Roma'daki ilk gladyatör gösterisi İ.Ö. 264 yılında Brutus Pera adında birinin ölen iki oğlu Marcus ve Decimus'un cenaze töreni sırasında üç çift gladyatörü dövüştürmesi ile başlamıştır.⁷ İlk başlarda cenaze törenlerinde uygulanan ancak daha sonra halkın yoğun isteği üzerine geleneksel bir dövüş sanatı formuna dönüşmüştür. Siyasete girmeyi amaçlayan Patriciler ise bu dövüşleri birer politik unsur olarak görmüş ve yeri geldiğinde bu unsuru kullanmaktan çekinmemişlerdir. Bu dövüşler genellikle bir gün sürüp, İmparator Titus devrinde (M.Ö 79-81) bu günlerin sayısının arttığı görülmektedir. Augustos döneminde de gladyatör dövüşleri yapılarak binlerce kişi arenada dövüştürülmüştür. Bu dönemde yapılan dövüşlere getirilen binlerce köle ve vahşi hayvanlar dikkate alınırsa yapılan harcamaların asıl sebebinin politik olduğu anlaşılmaktadır. Augustus'un, sayısız gladyatör gösterileri düzenletmiş olmasına rağmen, bunların sayılarının sınırlandırılmasına ve iktidar kontrolünde gerçekleştirilmesine özen gösterdiği bilinmektedir. Augustus'un halefi Tiberius (M.S. 14-34) döneminde, gladyatör oyunlarının politik önemi bilinmesine rağmen, bu işler için yapılan harcamalara ve kullanılacak dövüşçülerin sayılarına önemli sınırlamalar getirildiği anlaşılmaktadır.⁸ Bu bağlamda düşünüldüğünde gladyatör dövüşlerinin siyasi bir argüman olarak kullanmanın önüne geçilmeye çalışılsa da başarı elde edildiğini söylemek pek mümkün değildir.

Kölelerden ziyade soylu kişilerin yanında kadın gladyatörleri görmekte çoğu zaman mümkün olmuş ancak belli bir dönem sonra kadınların gladyatör olarak eğitim alıp

⁵ Tanley Kubrick; *Directed Kirk Douglas in the film Spartacus*, Released in, 1960.

* Roma'da cumhuriyetin ilk dönemlerinde consullere; ordunun önünde giden komutan olmaları dolayısıyla praetor denilmiştir.

* Günümüzde İtalya'nın sınırları içerisinde yer alan bir şehirdir.

⁶ Derya Özgüzel; "Gladyatörler", s.4., Akdeniz Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Lisans Bitirme Tezi, Antalya, 2005.

⁷ Derya Özgüzel; a.g.m, s.4.

⁸ Abdurrahman Uzunalan; "Antik Roma'da Gladyatör Oyunları", s.28., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.12, Isparta, 2005.

dövüşmeleri yasaklanmıştır. Kölelerin dışında bazı özgür Romalı vatandaşların da geçimlerini sağlamak adına gladyatör oldukları bilinmekte ancak köle statüsünde sayılmamış özgür bireylerdir. Özgür bir Romalının gladyatör okuluna alınması için lanista ve editör ile bir sözleşme yapması ve bu sözleşmenin "Plep" meclisinde onaylanması gerekiyordu.

a. Cumhuriyet Dönemi Köle Ayaklanmaları

Roma'nın kuruluşu ile birlikte birtakım isyan hareketleri meydana gelmiş, henüz kurumsallaşmayan askeri sınıfın isyanları bastırma noktasında kimi zaman başarısız olduğunu söylemek mümkündür. Roma Lejyonları daha çok sınır uçlarının güvenliği noktasında görev almış, dâhili olaylarda yetersiz kalmışlardır. Roma'nın denizasırlı seferleriyle genişleyen topraklarını idare etme noktasında, Cumhuriyet Dönemine gelinceye kadar sıkıntılar yaşadığını yapılan çalışmalardan görmek mümkündür.

⁹ Oğuz Tekin; *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s.212., İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Cumhuriyet Dönemi'nde ilk köle ayaklanmaları M.Ö 2. Yüzyılın ikinci yarısında olduğu bilinmektedir. M.Ö 135-132 yılları arasında Sicilya'daki Henna bölgesinde başlayan köle ayaklanmasının başında Eunous vardı. Başka kölelerinde desteklediği ayaklanmada köleler Tauromenion, Katana ve Messina'yı ele geçirmişlerdir ancak güçlüklerle de olsa ayaklanma Roma kuvvetlerince bastırılmıştır. M.Ö 103'te Campania'da bir başka köle ayaklanmasına rastlıyoruz, bu köle ayaklanması da M.Ö 101'de bastırılmıştır.⁹

b. Gladyatörlerin Dövüş Yaptığı Fiziki Mekânlar Ve Gelirleri

Gladyatör dövüşlerinin yapıldığı mekânlarda altyapı bakımında sıkıntılar görmekteyiz. İlk oyunların yapıldığı mekânların aslında dövüşler için oluşturulmadığı fakat kullanıldığını belirtmekte fayda vardır. Yapılan dövüşler sonucu izleyicilerin sayısının çoğalması yani halkın oyunlara rağbet etmesi yeni mekânların yapılmasına ihtiyaç oluşturmuştur. Çoğu büyük kentte var olan amfi tiyatroların, yeniden düzenlenerek multi-fonksiyonel amaçlar doğrultusunda kullanıldığı bilinmektedir. Bu tür yapılara verilecek en büyük örnek, Roma kentinde inşa edilmiş collesium'dur. Bu oyun merkezinin en önemli özelliği çok amaçlı kullanılıyor olmasıydı. Çok amaçlı bir gösteri merkezi olarak tasarlanan collesium'da gladyatör oyunlarının yanında, her türden vahşi hayvanın silahsız suçlulara veya gladyatörlere karşı dövüştürüldüğü ve binlerce insanın rol aldığı temsili deniz savaşlarının yapıldığı anlaşılmaktadır.¹⁰ Bunun gibi arenalarda imparator veya yöneticiler için hazırlanmış protokol tribünü de hazırlanmış, bunun yanı sıra halkında oturabileceği yerler de mevcuttur. Bu dövüşleri genellikle ekonomik durumu iyi olan soylular ve yönetici sınıfları düzenlemişlerdir. Yüksek maliyeti olan bu dövüşler önceleri izleyicilere para karşılığı sunulurken belli bir dönem sonra durumu iyi olmayan halkın da izlemesi sağlanmak amacıyla halk tribünleri de kurulmuştur. Bunun bir başka sebebi ise yöneticilerin halka bu dövüşleri ücretsiz sunarak halkın sevgi ve saygısını kazanmak

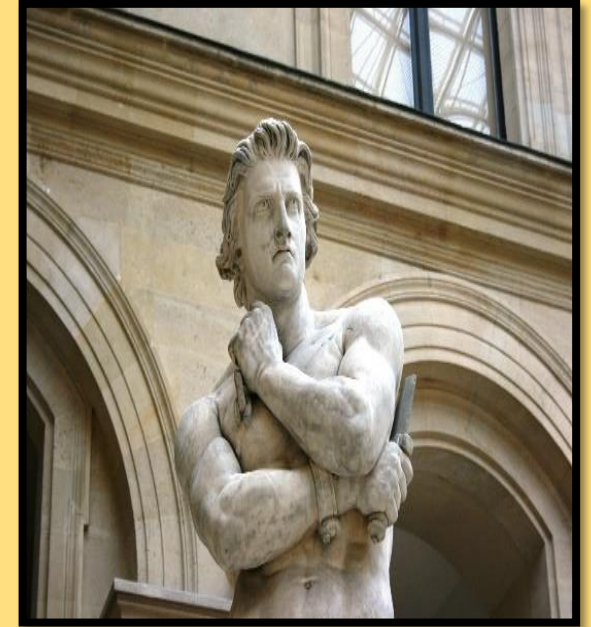
¹⁰ Abdurrahman Uzunassan; "Antik Roma'da Gladyatör Oyunları", s.28., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.32, Isparta, 2005.

istemeleridir. Yapılan dövüşler neticesinde dövüşen ve galip gelen gladyatörlerde mali açıdan gelir kazanmışlardır. Genellikle altın para kazanan bu gladyatörler bu gelirleriyle kendi özel ihtiyaçlarını da karşılayabilmişlerdir. Savaşlarda ki başarılarının bir neticesi olarak özgürlüğünü kazanabilen gladyatörler dışında, galip gelerek para biriktirip kendi özgürlüklerini de satın alabilmişlerdir.

c. Spartacus İsyanı

Bu isyan hareketi ilk olarak Capua 'da Batiatus Hanesinde bulunan Spartacus ve onunla birlikte tahmini olarak 70 gladyatörün kalkışmasıyla başlamıştır. Spartacus ve beraberindeki gladyatörler kendi bağımlı oldukları Batiatus hanesine saldırarak burada sahipleri Batiatus başta olmak üzere birçok Roma vatandaşını katletmiş ve kaçmışlardır. Bu kaçaklar önceleri Capua 'da ekonomik durumu iyi olan bazı malikânelere saldırarak oraları ele geçirmiş ve oralarda saklanmışlardır. Bunun yanı sıra bölgede bulunan küçük Roma birliklerine baskınlar yaparak onları mağlup etmiş ve bu birliklerin silah ve ganimetlerini ele geçirerek kendi aralarında pay etmişlerdir. Bu açıdan bakılacak olursa Spartacus aynı zamanda adaletli bir lider olduğunu görmek mümkündür. Spartacus isyanının şehirde yaşatmış olduğu hararet ile birlikte yavaş yavaş diğer hane kölelerin de bu isyancılara katılmaya başladığını görmekteyiz. Sayıları çoğalan ve şehirde yakalanma riskleri artan Spartacus ve yandaşları Vezüv'e geçerek saklanmaya başlamışlardır. Bu arada bazı özgür Roma vatandaşlarının da Spartacus ve yandaşlarına destek verdikleri bilinmekte hatta mücadelelerine dahi katıldıklarını belirtmekte fayda vardır. Bu olaylar yaşanırken Roma senatosu da bu isyan hareketini bastırmak için consul üyeliğine de yükselmiş olan General Gaius Claudius Glaber'i görevlendirmiştir. Glaber'in Capua 'ya gelmesiyle birlikte bir taraftan Spartacus isyanını bastırmaya çalışırken bir taraftan da gladyatör dövüşleri düzenleyerek halkı oyalamış, panik havasını engellemeye

çalışmıştır. Roma birlikleri her yerde Spartacus ve yandaşlarını ararken Spartacus zekâsını kullanmış, gladyatör dövüşlerinin yapıldığı arenaya saldırarak arenayı yıkmıştır. Bu durum ise şehirde ve cumhuriyette büyük panik havası oluşturmuştur. Spartacus'un bu başarılarında yanında bulunan üç kelt* gladyatör Crixus, Gannicus ve Denomaos'u da unutmamak gerekir. Kaçakların bu başarılarından dolayı Genarel Glaber ve birlikleri Vezüv Dağı eteklerine gelerek Spartacus ve yandaşlarını köşeye sıkıştırmış ve bir savaşa zorlamıştı. Sayı bakımından Glaber'in birliklerinin üstünlüğü olsa da (yaklaşık olarak 3.000 kişi) Spartacus, Crixus ve Gannicus önderliğindeki isyancılar yapılan savaş sonucu galip gelerek, Praetor Glaber'i de öldürmüşlerdir. Bu galibiyetten sonra da isyan hareketi büyük ölçüde yayılmış, köleler sahiplerini öldürerek isyana katılmaya başlamışlardır. Bunun üzerine düzenli bir ordu kurmayı planlayan Spartacus, madenlere saldırarak orada çalışan köleleri de kendi safına geçirmek istemiştir. İsyana katılmak isteyen Romalı kaçak askerleri ise kabul etmemiştir. Roma ise isyancıların bu başarıları üzerine yeni birlikler göndermiştir. Roma'nın gönderdiği bu birliklerde isyancılar karşısında dayanamamış, mağlup olmuşlardır. Yine Romalılar için aynı ölçüde korkunç bir olgu da, M.Ö 70'lerde Spartacus komutasında bir araya gelen eski gladyatörler ve kaçaklardan oluşan derme çatma bir gücün,

* Tarihöncesi ve ilkçağ döneminde yaşayan Avrupa kavimlerinin bir bölümüdür. Dört bin yıl kadar önce Keltler, anavatanları olan Orta Avrupa'dan göç ederek özellikle Britanya Adaları'na, İspanya'ya ve Galya'ya yerleştiler

bazı kötü eğitimli Lejyonlardan daha üstün olduğunun ortaya çıkmasıydı.¹¹ Sayıları hızlıca artan köleler ise Vezüv eteklerinde çadırlarda yaşamaktaydı fakat kış mevsiminin gelmesi orada barınak imkânlarını zorluyordu. Kış mevsiminin getirmiş olduğu şartlar neticesinde Spartacus ve komutasında bulunan kaçkınlar Sinuessa En Valle şehrine saldırarak bu şehri ele geçirmiş ve buraya yerleşmişlerdir. Bu şehrin surlarla çevrili olması ve deniz kenarında bulunması şehrin jeopolitik konumunun önemini gösteriyordu. Roma'nın ünlü komutanlarında Pompeius'un İspanya'da bulunmasından dolayı ve Cumhuriyetin yaşamış olduğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle senato üyeleri isyanı bastırmak için Marcus Licinius Crassus'dan yardım istemişlerdir. Crassus'dan yardım istemelerinin en büyük sebeplerinden biri Roma topraklarının en zengin adamlarından biri olmasıdır. Kendi bütçesiyle bir ordu kurup komutanlığını yapacak olan Crassus bu isyanı bastırmaya da muvaffak olmuştur. İsyanın gelişim sürecine geri dönecek olursak; Crixus ile fikir ayrılığına düşen Spartacus, yollarını ayırma kararı almışlardır. Bunun sebebi ise Spartacus'un Sicilya'ya geçerek yanındakilerle birlikte herkesin kendi ülkesine dönmesini istemesiydi. Crixus ise Roma da kalarak Cumhuriyete karşı savaşın bütün köleleri azat etmek ve mevcut düzeni değiştirmek istemiştir. Spartacus M.Ö. 72 yılının sonunda Kuzey İtalya (Gallia Cisalpina ya da Gallia citerior) yönünde ilerlemeye başlar ve üzerine gönderilen ve bu sefer lejyonlardan oluşan iki Roma ordusunu daha yener. Kuzey İtalya'da, Po Ovası'nın güney kenarındaki Mutina'ya (bugünkü Modena) kadar ilerleyen Spartacus burada üzerine gönderilen aşağı yukarı 10.000 kişilik bir Roma ordusunu daha imha derecesinde etkisiz hale getirir.(Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu) Crixus ise yanında bulunan yaklaşık 20.000 kişiyle Roma da kalarak savaşma yoluna gitmiştir. Roma bu isyan hareketini bastırmak için tekrardan yaklaşık 30.000 askerden oluşan beş lejyon göndermişti. Bu ordunun ilk hedefi Crixus ve yanındaki isyancıları yok ederek Spartacus'un üzerine doğru hareket ederek isyanı bastırmaktı. İlk hedef olarak Crixus'u

seçmelerinde ki sebeplerden biri Spartacus'a saldırmaları durumunda Crixus' un arkadan saldırabilecek olmasıydı. Yapılan mücadele sonucu Crixus' un ordusu mağlup edilmiş ve büyük ihtimalle ki Crixus' ta savaş alanında ölmüştür. Spartacus ise korsanlarla anlaşarak yanında bulunanlar ile birlikte Alpleri aşmaya çalışmıştır fakat Roma bu korsanlarla daha önceden anlaşmış olduğundan Spartacus'a yardım etmemişlerdir. Spartacus Alpleri geçip Roma topraklarını terk etmeye çok yakındı fakat o tam tersi bir karar verdi ve Sicilya'yı ele geçirme planını ortaya attı. Böylece Roma'nın iase kaynağı kesilecekti ve oradan sonraki hedef de Roma olacaktı. Kararından dönmesinin sebepleri tam olarak bilinmese de Crixus' un ölümü ve Romalıları oyalarak yanında bulunanlardan bir kısmının kaçmasına olanak sağlaması düşünülebilir. Roma ordusuyla Messina da karşılaşan Spartacus, ilk savaşlarda başarı sağlasa da sonradan Roma ordusu üstünlük sağlayarak isyancıların büyük bir bölümünü savaş sırasında katletmişlerdir. Spartacus' un de bu savaş esnasında öldürüldüğü tahmin edilmektedir. Pompeius ise Spartacus' den ayrılarak kaçan grubu yakalayarak hepsini katletmiş, bunun yanı sıra yaşanan savaşta esir alınan köleler ise (yaklaşık olarak 6.000 kadar) Crassus tarafından çarmıha gerilerek ölüme terkedilmiştir. Çarmıha gerilen köleler yaklaşık olarak bir yıl boyunca bu şekilde kalmış ve bir daha böyle bir girişime kalkışmak isteyenlere gözdağı olmuştur. Bu isyanın bastırılmasında baş aktör Crassus olmasına karşın bu galibiyeti Pompeius üstlenmiş, Crassus ise siyasi çıkarları için bu duruma karşı çıkamamıştır. Crassus' un yaptığı bu zekice hamle ileride senatoya girmesinde rol oynamıştır.

İsyanı genel olarak ele aldığımızda Roma'nın kuruluşu ile birlikte mevcut düzeni sınıfsal ayrılıkları beraberinde getirmiş, bu ayrılıklar daha çok köle sınıfının isyanları patlak vermeye başlamıştır. Sadece köle sınıfı değil, Patrici ve Plep sınıfları arasındaki çatışmalar Cumhuriyet Dönemine gelindiğinde önü alınamayacak hadiseler meydana getirmiştir. Kuruluş döneminden farklı olarak gelişen Roma dışı kölelerin gladyatör

¹¹ Mary Beard; *SPQR*, (Çev.: İrem Sağlamer) s. 23. Pegasus Yayınları, İstanbul, 2018.

okullarında eğitim almaları onları Roma Lejyonlarına karşı üstün kılmıştır. Siyasi gelişmelerin ve consilium' da ki çatışmalar toplumsal düzende önemli bir rol oynamaktaydı. Halkın istek ve arzuları ortaya bir arena kültürünü çıkarmıştır. İlk başlarda Roma toprakları içerisinde bulunan bu arenalar daha sonra Anatolia gibi yerleşim yerlerinde de görülmüştür. Bunun yanı sıra siyasilerin gladyatör dövüşlerine olan ilgileri kölelerin isyan etme noktasında temel sebep olmuştur. Kölelere her daim kimlik benimsetme çabaları isyanın bir diğer nedenidir. Yukarıda da bahsedildiği üzere askeri başarıların siyasi denetim mekanizmasına doğrudan etki yaptığı ve siyasilerin bu başarıları kullandığı açıkça görülmektedir.

KAYNAKLAR:

1. Altan, Sebahat; Roma Tarihinin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri, Edebiyat Fak. Yay, İstanbul, 1970.
2. Beard, Mary; SPQR, (Çev.: İrem Sağlamer) ,Pegasus Yayınları, İstanbul, 2018.
3. Çapar, Ömer; Roma İmparatorluk Tarihi, Edebiyat Fakültesi Yay.. İstanbul, 1970.
4. Eric H. Cline, Mark W. Graham; (Çev.: Ekin Duru) Antikçağ İmparatorlukları- Mezopotamya'dan İslamiyet'in Doğuşuna Kadar, 63., Say Yayınları, İstanbul, 2017.
5. İplikçioğlu, Bülent; Eskibatı Tarihi, TTK, Ankara, 2015.
6. Özgürel, Derya; "Gladyatörler", Akdeniz Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Lisans Bitirme Tezi, Antalya, 2005.
7. Spartacus Series (1-4 seasons)
8. Tanley Kubrick; Directed Kirk Douglas in the film Spartacus, Released in, 1960.
9. Tekin, Oğuz; Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

10. Titus Livius; The History of Rome (Books XXXVII-CXL) (Ebook)

11. _____; Roman History (Ebook)

Dünyanın en büyük turizm buluşması olan '52. ITB Berlin Uluslararası Turizm Fuarı' başladı.

"Dünyada Troya Yılı"

UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne girişinin 20. Yılı olması sebebiyle dünyada Troya tanıtılmaya devam ediyor.

Berlin'de fuarın girişinde kurulan bir Truva atıyla dikkati çeken Türkiye, Kültür ve Turizm Bakanlığı himayesinde, Çanakkale Valiliği koordinasyonunda açılan tanıtım standıyla da büyük ilgi görüyor.

Kültür ve Turizm Bakanı Prof. Dr. Numan Kurtulmuş'un katılımıyla gerçekleşen ve 2018 Troya Yılı'nın tanıtımının yapıldığı fuara Çanakkale'yi temsilen, il Kültür ve Turizm Müdürü Kemal Dokuz, Troia İcra Komitesi Üyeleri Çağman Esirgemez, Armağan Aydeger, Rüstem Aslan, Gestas'tan Yusuf Aydın, Anıl Üzden, 2018 Troya Yılı Koordinasyon Merkezi'nden Nejla Saltık ve Gökçe Güzel katıldılar.

ITB Berlin Uluslararası Turizm Fuarı'nda bir konuşma yapan Bakan Kurtulmuş:

"Almanya ile yeni dönemde aramızdaki problemleri konuşarak halletme konusunda önemli adımlar atıyoruz. Görüşmelerin neticesinde bir takım ürünlerin birlikte üretilmesi konusunda da adımlar atacağımızı ümit ediyor, bunun da karşılıklı ilişkilerin gelişmesinde son derece yararlı sonuçlar doğuracağını düşünüyoruz."

Bakan Kurtulmuş Almanya'dan Türkiye'ye gelecek misafir sayısının artacağını belirttiği konuşmasında sözlerini şöyle sürdürdü:

"5 Milyon Alman Türkiye'ye Gelecek"

"Alman dostlarımızın 2 yıllık bir düşüşten sonra yeniden Türkiye'yi ziyaret etmeye başlamaları ve yılsonu itibarıyla 3,5 milyonu aşkın Alman dostumuzun ülkemizi ziyaret etmeleri fevkalade önemli ve güzel işaretler taşıyan sevindirici bir sonuçtur. Almanya'dan bu yıl içerisinde gelecek misafir sayısının, erken rezervasyon sonuçlarına bakıldığında, 5 milyona yaklaşmasını bekliyoruz"

2018 Yılı Troya Yılı ilan Edilmişken Bu Yılda Okunması

Gereken Bir Kitap

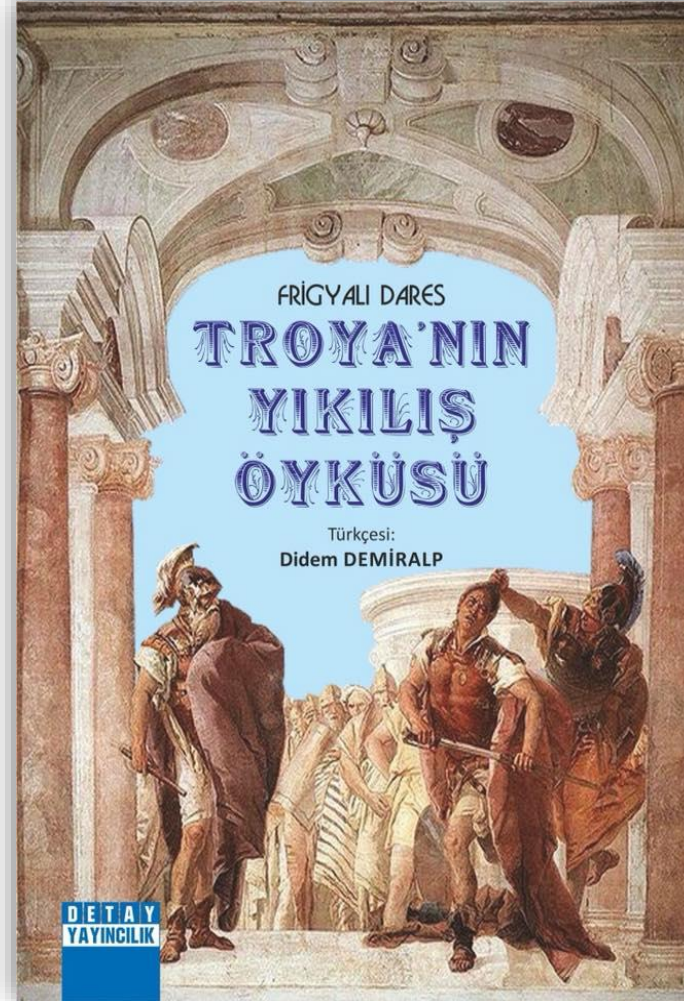
Homeros'un, İlyada destanında, "varlıklı ve kusursuz bir adam"

olarak nitelendirdiği rahiptir Dares. Tanrı Hephaistos'un rahibidir. Vergilius'un Aeneas destanında da geçer adı Dares'in. Bu kez Aeneas'ın yoldaşlarından biri olarak karşımıza çıkar o. Sonraları, bu efsanevi kişiliğin gerçekten yaşadığı ve Troya Savaşı'nı konu alan bir şiir yazdığı düşünülmüş. Claudius Aelianus: "Frigya dilindeki İlyada'sı günümüze dek ulaşan Frigyalı Dares'in, Homeros'tan önce yaşadığı söylenir" diye yazmış. Ptolemaios Khennos ise: "Akanthoslu Antipatros, Homeros'tan evvel bir İlyada yazmış olan Dares'in, Hektor'un danışmanı olduğunu ve ondan, Akhilleus'un yoldaşını öldürmeyeceğine dair söz vermesini istediğini söyler" diyor.

Öte yandan "Troya'nın Yıkılış Öyküsü" (De Excidio Troiae Historia) başlığını taşıyan bu eseri, biz, Geç Roma Çağı'na (5. yüzyıl) tarihlenen ve bir düzyazı biçiminde kaleme alınmış olan çevirisinden tanırız. Yapıt, düzmece bir mektupla başlar. Tarihçi Cornelius Nepos, başka bir tarihçi olan Gaius Sallustius Crispus'a yazdığı bu mektupta, Dares'in özgün metnini Atina'da bulduğundan söz ederek, bu keşfin, kendisini ne kadar sevindirdiğini ifade eder.

Dares'in kendi gözlemlerine dayanarak aktardığı rivayet edilen olaylar, İlyada'dan farklı olarak, kentin düşüşüyle sona erer. Bunun yanında rahibin anlatısını, Homeros'unkinden ayıran en

önemli nokta, şüphesiz, tanrıların, savaşın dışında kalmalarıdır. Eser, Orta Çağ'da, yine Troya Savaşı'nı konu alan -ve yine yazarının kendi gözlemlerini aktardığı iddiasını taşıyan- bir eserle yani Giritli Diktys'in "Troya Savaşı Günlüğü" (Ephemeris Belli Troiani) ile birlikte şairlerin gözdesi haline geldi.

Biz, Dares'in ismiyle özdeşleşen bu eseri, İngilizce ve İtalyanca çevirilerinden faydalanarak dilimize kazandırmaya çalıştık.

Didem Demiralp

1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü

Çocuk İşçiler

Eskiçağ Araştırmaları Merkezi

"Türkiye'de Çocuk İşçi Olmak" adlı rapora göre, ülkede çalışan çocuk sayısı 2 milyona yaklaştı. Çocukların yüzde 78'inin kayıt dışı çalıştırıldığı kaydedilen DiSK Genel-iş raporuna göre, 2016 yılında 56 çocuk iş cinayetleri sonucunda yaşamını yitirdi.

Türkiye'de çocuk işçi sayısı 2 milyona yaklaştı: Her 10 çocuktan 8'i kayıt dışı çalıştırılıyor.

DiSK Genel-iş, çalışan çocukların sorunlarını görünür kılmak amacıyla güncel veriler ışığında "Türkiye'de Çocuk İşçi Olmak Raporu" hazırladı. Rapora göre, Türkiye'de çalışma hayatında 2 milyona yakın çocuk var. 2016 TÜİK verilerine göre çocuk işçilerin yüzde 78'i kayıt dışı çalışıyor. 2016 yılında 15-17 yaş arası çocuk işçi sayısı 708 bin. Bu çocukların 558 bini kayıt dışı çalıştırılırken, 150 bini sigortalıdır. Yani çalışan her 10 çocuktan 8'i kayıt dışı.

İSK' Genel-iş'in raporunda bazı bölümler şöyle:

Ülkemizde çocuk işçilerin sayısına ilişkin güncel veriler sadece 15-17 yaş grubunda olan çocuk işçiler için mevcuttur. 15 yaş altı ve tarımsal alanlarda mevsimlik olarak çalışan çocuklara ilişkin veriler bulunmamaktadır. Ayrıca mesleki eğitim alan özellikle turizm sektöründe uzun saatler çalıştırılan stajyerler, yani 'çocuk işçiler' ve çocuk işçiliği sayılabilecek uygulamalar ile çıraklık eğitimi alanlar resmi olarak çocuk işçi sayılmamaktadırlar. Buna karşın 2012 yılından itibaren çocuk işçi sayısı ülkemizde artmıştır. 2012 yılında 601 bin olan 15-17 yaş arası çocuk işçi sayısı, 2016 yılına gelindiğinde 709 bin olmuştur.

Çıraklık, çocuk işçiliğine dönüşüyor...

2015 yılında 17 yaşına kadar çalıştırılan çırak sayısı ise 401 bin 464 olarak açıklanmıştır. SGK'nın yayınlamış olduğu verilerde ise çırak işçi sayısı oldukça yüksektir. Aralık 2016 verilerine göre çırak işçi sayısı 1 milyon 170 bin'dir. Bu verilere dayanarak çırak ya da çocuk işçi ayrımı yapmadan genel olarak ülkemizde çalışan çocuk sayısının yaklaşık 2 milyona yaklaştığını söyleyebiliriz. Bu durum çocuk emeği sömürsünün geldiği noktayı açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

15-17 yaş arası çalışan çocukların yüzde 80'e yakını kayıt dışı...

Çocuk işgücü kır ve kent ayrımında farklı biçimlerde istihdam edilse de çocuklar kentlerde de kırlarda da kayıt dışı çalıştırılmaktadır. 2016 TÜİK verilerine göre çocuk işçilerin yüzde 78'i kayıt dışı çalışmaktadır. 2016 yılında 15-17 yaş arası çocuk işçi sayısı 708 bindir. Bu çocukların 558 bini kayıt dışı çalıştırılırken, 150 bini sigortalıdır.

Yani çalışan her 10 çocuktan 8'i kayıt dışıdır.

Türkiye, Avrupa ülkeleri içerisinde çocuk yoksulluğunda en kötü ülke

Ülkemizde çocuk işçiliğinin artışında, çocuk yoksulluk oranının yüksek olmasının önemli bir etkisi vardır. Türkiye, AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında çocuk yoksulluk oranı en fazla olan ülkedir. Türkiye’de çocukların yoksulluk oranı yüzde 25,3 iken, AB’ye üye ülkelerle karşılaştırıldığında yoksulluk oranı en fazla olan ülke konumundadır.

Çocuklar çalışırken ölüyor: 2016 yılında 56 çocuk işçi hayatını kaybetti

İş cinayetine maruz kalan çocuk sayısına ilişkin İşçi Sağlığı İş Güvenliği Meclisi tarafından veriler tutulmaktadır. Bu rapora göre de iş kazası sonucu hayatını kaybeden çocuk işçi sayısı artmaktadır. 2012 yılında 32 çocuk, iş cinayetlerinde hayatını kaybetmişken, 2016 yılına gelindiğinde 56 çocuk iş cinayetleri sonucu hayatını kaybetmiştir.

ESKİ VAN ŞEHİRİ, KALESİ VE HÖYÜĞÜ KAZILARI

Van Kalesi-Tuşpa ve Höyüğü'nde arkeolojik çalışmalarının başlangıcı 19. yy'a kadar iner. 1916'da Rus bilim adamı A. Orbelli Van Kalesi'nde kazı çalışmalarına başlar, 1939 yılında ise Kirsopp ve Silva Lake adlı Amerikalı araştırmacılar höyük ve Aşağı Van Kenti'nde kazı çalışmaları yürütürler. İstanbul Üniversitesi (İÜ)'nin Van'daki kazı çalışmaları Prof. Dr. Afif Erzen yönetiminde 1959 yılında Toprakkale'de başlar. A. Erzen ve ekibi 1963'de Van Höyüğü'nde kazı yapar. 1972-1975 yılları arasında ise çalışmalarını

Kalede sürdürürler. Van Kalesi Aşağı Kenti'nde ikinci dönem kazıları, 1987-1991 yılları arasında yine İstanbul Üniversitesinden hocamız Prof. Dr. M. Taner Tarhan tarafından yapılır. Van Kalesi Sitadeli'nde başlatılan kazılar, daha sonra genişletilerek Van Kalesi Höyüğü ve Eski Van Şehri'ni de içine alır. Van Kalesi ve Eski Van Şehri Tarihi Milli Park Projesi hazırlanır. Bu çerçevede birçok koruma onarım projesi gerçekleştirilir. Söz konusu kazı çalışmalarından elde edilen veriler değerlendirildiğinde stratigrafik açıdan Van Kalesi Höyüğü'nde en erken tabakaların Erken Transkafkasya-İlk Tunç Çağı'na kadar

indiği anlaşılmaktadır. Oldukça dar alanda incelenmiş bu katmanlar höyüğün en kalın tabakasını oluşturur. MÖ II. Binyıl ve Erken Demir Çağı tabakaları ile Urartu sonrasına ilişkin arkeolojik veriler ise belirsizdir. Bu kültürlerle ait herhangi bir mimari belgelenmemiştir. II. Binyıl ve Erken Demir Çağı tabakalarının varlığına ilişkin olarak öne sürülen az miktarda ve in-situ olmayan çanak çömlek de bu konuda fikir yürütmek için yetersizdir. Höyükte özellikle 1989-1991 yılları arasında Prof. Dr. M. Taner Tarhan tarafından yürütülen kazılarda, yaklaşık 400 m²'lik bir alana yayılan, 15 mekândan oluşan bir Urartu yapısı ortaya çıkarılmıştır. Taş temelli kerpiç duvarlı bu yapı grubu "Erken Evre Yapı Katı" olarak değerlendirilmiştir. Kalın bir yangın tabakası üzerine kurulu bu evre VIII. yy'a tarihlendirilmiştir. Bunun üzerinde yer alan ve daha geç dönem mezarları tarafından fazlasıyla tahrip edilen "Geç Evre Yapı Katı" (2. evre) ise VII yy'a tarihlenmiştir. Höyükte Geç Demir Çağı kültürü ise yine literatürde Festoon Ware ve Triangle Ware olarak adlandırılan çanak çömleklerle temsil edilir. Buna karşın bu döneme ilişkin mimari ve in-situ malzeme grubu tespit edilememiştir. 2010 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izinleriyle Van Kalesi Höyüğü-Tuşpa Aşağı Kenti kazılarına İstanbul Üniversitesi adına Doç. Dr. Erkan Konyar başkanlığında tekrar başlanmıştır.

Yeni dönem kazılarının ana hedefi özellikle Urartu öncesi tabakalar, Urartu dönemi ve Urartu'nun yıkılış evrelerine ilişkin yeni arkeolojik bulgular elde etmektir. Son yıllarda, Van Gölü Havzasında II. binyıl -Van-Urmiye Kültürü bu kültürün kronolojik süreci ve ova düzeyinde, yerleşik kültürler üzerindeki olası etkisi ve varlığı; Erken Demir Çağı-Yivli Çanak Çömlek Kültürü ve bu çerçevede Urartu Beylikler Dönemi-Proto Urartu olarak adlandırılan dönem, dolayısıyla II. binyıldan, Urartu'nun kuruluş evresine uzanan sürecin kronolojisi sıklıkla tartışılmaktadır.

Bu aşamalara ilişkin birbirinden oldukça uzak kronolojik saptamalar, kültürel kurgular ortaya çıkmıştır. Urartu'nun yıkılış süreci ve bu süreçten sonra bölgede oluşan yeni kültür ve siyasi yapıya ilişkin arkeolojik veriler de yetersizdir. Van Kazıları bu aşamada söz konusu problemlerin yeni bir bakış açısı ve yeni bir kazı stratejisiyle tekrar değerlendirilmesi noktasından yola çıkılarak başlamıştır.

Tuşpa-Van Kalesi, Urartu'ya ait anıtsal

mimari kalıntıları ve yazıtların bulunduğu uzun yıllar krallığın yönetim merkezi olarak kullanılmış ve yıkılışına kadar yerleşme dokusunu korumuş bir merkezdir. Kayalıklarına açılmış çok odalı görkemli mezar yapıları, anıtsal surları ve krali yazıtları ve diğer birçok mimari düzenleme bunu göstermektedir. Urartu'nun bu görkemli başkentinin aşağı yerleşmesinin de bu nitelikleri taşımış olması gerekir. Urartu başkentinin aşağı kentinin kazılması, Urartu'nun saray, askeri nitelikleri dışında, halkın geri kalanının yaşadığı alanların özelliklerinin belirlenmesi noktasında önemli bir adım olacaktır. 1989-1991 yılı kazı verileri kapsamında, öncelikle başkent ile ilişkili bürokrat, soylular yanında halkın yaşadığı yapılar ve bunlara ilişkin çevre birimler ortaya çıkarılması planlanmıştır. Bu çerçevede öncelikle yaşam biçimini belirleyen çevresel faktörler, mimariye bağlı donanımlar, beslenme alışkanlıkları, ölü gömme biçimleri, nüfus yoğunluğu ve çanak çömlek kültürleri vs. gibi konular da araştırmanın kapsamı içinde değerlendirilmektedir.

KONUM ve TARİHÇE

Urartu Krallığı'nın başkenti Tuşpa, Van Gölü'nün kıyısında, Van ilinin takriben 5 km batısındadır; "Van Kalesi" adıyla da anılır. Tuşpa'nın başkent olarak kuruluşu, güneydeki ezeli düşman Assur'a ve de çetin doğa şartlarına karşı verilen mücadelenin uzun öyküsüdür. Her ne kadar başkent Tuşpa'nın I. Sarduri tarafından MÖ 9. yüzyılda kurulmuş olduğu düşünülse de Van Kalesi Höyüğü'ndeki arkeolojik veriler bu kentin geçmişinin iskân tarihi açısından MÖ 3. binyıllara, Eski Tunç Çağına kadar uzandığını göstermektedir. Kalenin yaklaşık 5 km. güneyinde yer alan Tilkitepe Höyüğü'nde ise en erken tabakalar Kalkolitik Döneme tarihlenir.

Tuşpa'nın adı, Assur kaynaklarında "Turuşpa"'dır. Daha sonraki çağlarda, Tuşpa'dan türeyen "Thospia", "Tosp/Dosp" adlarıyla anılmıştır. Van adı ise, Urartuların kendi öz varlıklarını tanımladıkları Biane/Biainili teriminden gelmektedir. İban,Buana gibi adlar "Biane"den türeyerek,zamanla "Van"a dönüşmüştür. Tuşpa sitadeli, bereketli Van Ovası'nın ortasında yükselen yalçın Van Kayalığı'nın üzerinde yer alır. Ünlü gezgin Evliya Çelebi 1655'te Van'dadır, bu muhteşem kayalığı "üzerinde yükü ile çökmüş bir deveye" benzetir. Kalker kayalık, doğu-batı doğrultusunda takriben 1,5 km uzunluğundadır. Kuzey-güney aksındaki genişliği ise 70- 80 metreyi bulur. Yüksekliği 100 metreye ulaşan güneydeki dik ve sarp uçurum, bu yönden gelecek tehlikeleri imkânsız

kılar. Sitadeldaki yapıların özgün tasarımları, Urartu yapı mühendisliğinin özellikle "yer seçimi" konusundaki üstün yeteneklerini sergiler.

Topografyanın tüm özelliklerinden yararlanılmıştır. Kuzey yamaçlarda hem uçurumlardan, hem de doğal teraslardan yararlanılarak çok güçlü tahkimat sistemleri oluşturulmuştur. Aşılması imkânsız yüksek sur duvarları, eteklerden

itibaren Yukarı Sitadeli ve İç Kale'yi kademeli bir düzenle bütünüyle çevreler. Yukarı Sitadel ayrıca doğu ve batıdan ana kayaya oyulan iki sarp hendekle, başka bir deyişle iki yapay engelle sınırlanmıştır. Yukarı Sitadel'e ve İç Kale'ye ulaşan "rampalı yol" sistemi kuzeybatı yamaçlarda yer alır. Başkent Tuşpa, birbirini takip eden güçlü kralların saltanatlarında en parlak dönemlerini yaşamıştır: Kurucu kral I. Sarduri'den (MÖ 840-830) itibaren, İşpuini (MÖ 830-820), Menua (MÖ 810-785/780), I. Argişti (MÖ 785/780-756) II. Sarduri (MÖ 763-735/756-730) ve II. Rusa (MÖ 685-645) döneminde krallık gittikçe güçlenmiş, sınırlar genişlemiştir. Devlet yapısı da din dâhil, tüm yönleri ile kurumlaşır. Devlet, merkezî karakterli teokratik bir krallık görünümündedir ve yapısal olarak soylular, askerler, çiftçiler-köylüler ve köleler gibi sınıflardan oluşur. Başkentten Eyalet Valileri atanmakta, tam teğhizatlı güçlü ve devamlı ordu birlikleri beslenmektedir. Bunlar; süvariler, piyadeler ve savaş arabaları gibi muharip sınıflardan oluşan birliklerdir.

Tuşpa Sitadeli'nde kraliyet ailesinin yanı sıra rahipler, devletin ileri gelen soyluları ve komutanlar oturmaktadır. Tuşpa MÖ 1. binyılın ilk yarısı içerisinde, Anadolu'nun en

gürkemli ve en kalabalık başkentlerinden biridir. Sitadel ve Aşağı Şehir'le birlikte, kent nüfusunun 50 binden az olamayacağı düşünülmektedir. Aşağı Şehir'in çevresinde baraj ve kanallarla sulanan bereketli ovada, kraliyet ailesinin ve soyluların dillere destan bağları, meyve bahçeleri, koru ve ormanları uzanmaktadır. Muhtemelen MÖ 9. yüzyıldan sonra, güneydeki Aşağı Şehir iskân yoğunluğu açısından sur dışına taşmış. Van Kalesi Höyüğü'nün bulunduğu kuzey kesim dâhil tüm sitadeli çevreleyen mahalleler oluşmuştur. Van Kalesi Höyüğü'nde 1989-1991 yılları arasında sürdürülen kazılarda Tuşpalı bir soylunun konağı kısmen gün ışığına çıkarılmıştır. Başkentten nekropolü ise sitadelin 2 kilometre kadar kuzeyindedir. Çok geniş bir alana yayılan nekropolde, gerek mezar tipleri ve gerekse ölü hediyelerinin zenginliği, Aşağı Şehir sakinlerinin toplumsal yapısı ve refah düzeyleri hakkında ayrıntılı bilgileri gün ışığına

çıkarmıştır.

Van Kalesi görkemli mezar yapıları, anıtsal savunma sistemi, kaya işçiliği ve yazıtları ile Urartu Krallığı'nın özgün ve görkemli karakterini yansıtan en önemli yerleşmedir. Yaklaşık 200 yıllık egemenlik sürecinin maddi kültür kalıntılarını, kültürel ve tarihsel kronolojisini, Van Kalesi ve çevresine yayılan aşağı yerleşmenin oluşturduğu tabakalardan izlemek mümkündür. Tuşpa-Van Kalesi'ni diğer krali Urartu yerleşmelerinde de olduğu gibi bir aşağı yerleşme çevrelemekteydi. Urartu'da aşağı yerleşme kavramı hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Ermenistan'da Karmir-blur, kuzeybatı

İran'da Bastam, Van Gölü Havzasında ise Ayanis gibi merkezlerde yapılan arkeolojik kazılardan bilgi edinebilmekteyiz. Söz konusu Urartu yerleşmelerinde, kazılmış sivil mimari unsurlar, belli bir düzen anlayışından uzak, zamanla oluşan bir dokuyu yansıtır. Bastam, Karmir-blur ve Ayanis gibi merkezlerde iki üç sıra taş temel üzerinde yükselen kerpiç duvarlarla oluşturulmuş, odalardan oluşan yapılar bazı örneklerde bir avluya açılırlar. Özellikle Bastam'da görece daha gelişmiş ve geniş bir alana yayılan bir mimariyi izlemek mümkündür. Çok odalı ve bağımsız olarak tasarlanan yapılar içinde yaşama alanları yanında, ahır olabilecek tabanı taş döşeli

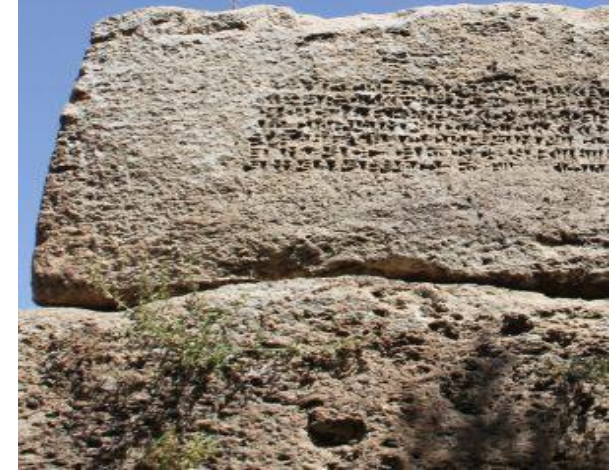
mekânlar ile ışık tarzında düzenlenmiş salon/odalar bulunmaktaydı.

Urartu Dönemi Yapıları

Van Gölü'nün doğu kıyısında kurulan Tuşpa Kenti tarihöncesi çağlardan 20. yy. başlarına kadar geçen sürede birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bunlardan en önemlisi ise Van kayalığı ve çevresine Tuşpa adıyla başkentlerini inşa eden Urartulardır. MÖ 9. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar yaklaşık 250 yıl boyunca Doğu Anadolu Bölgesi, Kuzeybatı İran ve Aras Havzasında etkili olan Urartular siyasi etkilerine paralel olarak mimari açısından da birçok yeniliğin öncüsü olmuş başkent Tuşpa'da birçok anıtsal eser inşa etmişlerdir. Bunlardan Sardur Burç, Anıtsal Kaya Mezarları, Eski ve Yeni Saraylar, Doğu ve Batı Hendekleri, iç kale Surları, Minua Sirşinisi ve obelisklerin bulunduğu Analkız Alanı Tuşpa'da günümüze kadar ulaşan önemli Urartu anıtlardır.

Sardur Burç (Madır Burç)

Sardur Burç, diğer bir adıyla Madır Burç başkent Tuşpa'nın bilinen en eski krâli yapısıdır. Tuşpa Sitadeli'nin batı ucunda yer alan ve enerken Urartu yazıtlarını üzerinde barındıran bu yapı Urartu tarihi açısından oldukça önemlidir. Urartu Krallığı'nın kurucusu I. Sarduri, Sardur Burç üzerindeki Assur dili ve yazısıyla yazdırtmış olduğu birbirinin tekrarı 6 adet yazıtta başkent Tuşpa ve Urartu krallığının kuruluşunu şöyle ilan etmektedir:

Lutipri oğlu Sarduri, büyük kral, güçlü kral, dünyanın kralı, Nairi Ülkesi'nin kralı, benzeri olmayan kral, hayret verici çoban, dik başlı uyruklarla savaşmaktan korkmayan kralın yazıtıdır. Lutipri oğlu Sarduri, krallar kralı, her kraldan haraç almış olan (benim). Lutipri oğlu Sarduri şöyle der: Bu taşları Alniunu Şehri'nden getirttim ve bu duvarı yaptırdım".

Yazıyı kuruluş aşamasında Assurlulardan devşiren Urartular kral işpuini döneminden itibaren kendi dillerinde de yazıtlar yazdırmayı başarmıştır. I. Sarduri döneminde (MÖ 840-830) başkent Tuşpa merkezli olarak gelişmeye başlayan Urartu Krallığı MÖ 832 yılında Assur ile savaşacak kadar güçlenmiştir. Bu dönem gerçekleştirilmeye başlanan imar faaliyetlerinden günümüze kalan tek örnek Sardur Burç yapısıdır. Her biri tonlarca ağırlıktaki iri bloklardan oluşan bu anıtsal yapı kuruluş aşamasında dahi Urartu mimarlığının ne denli gelişmiş olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ortalama 4 metre yüksekliğinde ve 47X13 metre boyutlarındaki Sardur Burç kuzey-

güney doğrultusunda uzanmaktadır.

Günümüze kadar ulaşabilen iri bloklardan hareketle yapının Urartu döneminde oldukça görkemli olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Urartulu taş ustaları, yapı temellerini oluşturan bu iri blokların her birini alttakinden birkaç santim daha geriye doğru koymuş, bu sayede ağırlık merkezi içeriye çekilerek yapının statığı günümüze kadar korunabilmiştir. Savunma sistemi içerisinde önemli bir işleve sahip olan Sardur Burç'un aynı zamanda giriş kapısı işlevinin de olabileceği düşünülmektedir.

VAN KALESİ/TUŞPA KAYA MEZARLARI

Tuşpa-Van Kayalığı'nın hemen hepsi güney cephesine açılmış yaklaşık 8 adet oda mezar bulunmaktadır. Bunlardan Neft Kuyu Mezarı, İç Kale Mezarı, Doğu Odaları, I. Argiştı

Mezarı boyutları, plan anlayışları açısından paralellik taşırlar. Yine "Kremasyon Mezarı" çoğunlukla bu gruba dahil edilmektedir. Mezar odalarındaki yüksek dikdörtgen ana giriş, büyük olasılıkla tek kanatlı, tunç kaplama ahşap bir kapıdan oluşmaktaydı. Mil yuvaları ve ana kayaya oyulmuş kilit aksamları bunu göstermektedir. Dışarıyla bağlantıyı sağlayan ana girişten sonra genişçe bir salona geçilir, bu salondan ise yine dikdörtgen kapı açıklıklarıyla yan odalara ulaşabilmektedir.

Mezarlarda çok odalı bir mimari düzenleme uygulanmıştır. İçkale mezarlarında ana salon ile birlikte oda sayısı 7'yi bulur. Yine I.Argisti Mezarı 6, Neft Kuyu Mezarı 5, Doğu Odaları, 4 odalı düzenlemeleri ile karşımıza çıkarlar. Ana salon ve yan oda duvarlarına ölü hediyeleri veya kremasyon kaplarının konulabilmesi için nişler açılmıştır. Yine yan odaların bazılarında lahit altlıkları veya izleri ile ölü yatakları tespit edilmiştir.

ARGİŞTİ MEZARI

I. Argiştı (785-756) Mezarı cephesindeki yıllıkları ile Van Kalesi'nde kesin tarihlendirilmesi yapılan tek mezar odasıdır. Cephesinde I. Argiştı'nın kroniklerinin yer aldığı mezar odası bir ana salon ve bu salonla bağlantılı beş odadan oluşur. Mezar odasına ana kayaya oyulmuş basamaklarla ulaşmaktadır. Merdivenlerin başladığı noktada küçük bir oda yer alır. Basamaklar boyunca, mezarın güneye bakan cephesinde ana kayaya kolonlar halinde yazılmış I. Argiştı'nın yıllıkları "Hor Hor Yazıtları" olarak da adlandırılmıştır. Urartu Dönemi'ne ait en uzun metni oluşturan bu yazıtlar, kapının her iki yanında da devam eder.

KÜÇÜK HORHOR MEZARI

Argiştı Mezarı olarak da adlandırılan Büyük Horhor Mağarası'nın hemen altında, yine ana kayaya açılmış basamaklarla ulaşılan Küçük Horhor Mezarı bulunur. Mezarın girişi diğer örneklerde olduğu gibi güneye bakar. Yaklaşık 1.60 m. derinliğindeki kapı geçidi, 1.00 m.

genişliğindedir. Doğu batı doğrultusunda uzun dikdörtgen planlı ana mezar odası 12.67 m. uzunluğunda, yaklaşık 3 m. genişliğinde ve 1.98 m. yüksekliğindedir. Düz tavanlı bu uzunca salonun kuzey duvarına, zeminden 20 cm yükseklikte dört adet büyük niş açılmıştır. Yükseklikleri yaklaşık 1.75 m olan bu nişlerden doğudaki daha küçük olmakla birlikte diğer üçü yaklaşık 2.05/1.95 x 2.00/1.87 m ölçülerindedir. Büyük boyutlu bu nişlerin her birinin birer gömü odası olarak kullanıldıkları kuşkusuzdur. Mezar odasının konumu I. Argişti mezarından sonra yapılmış olduğuna işaret eder ancak kronolojisini belirleyecek kesin verilerden yoksunuz. Plan anlayışı açısından Urartu örneklerinden ayrılan mezar odası daha çok Persepolis'te Nakşi-i Rüstem'deki krali Pers mezarlarının plan anlayışını yansıtır. Ancak basamaklarla ulaşılan mezar odası ise belirgin bir Urartu kaya mezarı karakteridir.

BÜYÜK PLATFORM ÇEVRESİNDEKİ MEZARLAR

Van Kalesi'nde "Büyük Platform" olarak adlandırılan düzlüğün kuzeyinde Neft Kuyu Mezarı batısında ise iç kale Mezarı yer alır. Yine bu alanda iç Kale Mezarının üstündeki kayalık alanda, iç Kale surlarının hemen altında Arsenal Mezarı, yine Büyük Platform'un güneybatı noktasının altında küçük boyutlu bir diğer mezar daha yer alır.

Kurucular/iç Kale Mezarı

Büyük Platform'un doğusunda yer alan iç Kale Mezarı Van kalesindeki diğer mezarların aksine doğu-batı doğrultusunda ana kayaya işlenmiştir. Doğudan girilen mezar odasında öndeki büyük olmak üzere aynı aksta yer alan ve bir kapı açıklığı ile birbirine bağlanan iki ana salon yer alır. Öndeki salon daha büyük boyutludur, 55m² ölçülerinde ve yaklaşık 6 m yüksekliğindedir.

Neft Kuyu Mezarı:

Büyük Platform'un kuzeyinde, Anıtsal Cephesi güneye, Aşağı Van Şehri'ne bakan Neft Kuyu Mezarı yer alır. Urartu mezar mimarisinde cephe mimarisiyle dikkat çeker ve bu açıdan tek örnektir. Anıtsal cephe iki pano halinde ana kaya yaklaşık 0.50 cm oyularak işlenmiştir.

Büyük Platform Altındaki Mezar Odası:

Neft Kuyu ve iç Kale Mezarları'nın açılmış olduğu "Büyük Platform"un kuzeybatı uç noktasının altında yer alan mezar odasına iniş için herhangi bir düzenleme görülmez. Mezar odasına güneye bakan, 1.43 m. yüksekliğinde ve 1.25 m. genişliğindeki küçük bir kapı açıklığı ile girilir.

iç Kale Altındaki Mezar (Arsenal Mezarı):

Büyük platform olarak adlandırdığımız alanın yaklaşık 30 m. üzerinde yer alan mezar odasına sitadelin en yüksek kesiminde yer alan iç kaleden ulaşılabilir. Burada da mezar odasına iniş sağlanabilecek herhangi bir düzenleme görülmemektedir. Güneye bakan mezar odasının kapısı 0.80 m. genişliğinde, 1.50 m. yüksekliğindedir. Ana kayaya açılmış kapı aksamına ilişkin oyuklar tek kanatlı bir kapının varlığına işaret eder.

DOĞU ODALARI

Van Kayağı'nın doğu hendeğinin doğusundaki alanlarda Urartu Dönemi'ne ait yapı kalıntısı daha azdır. Kuzey yamaçlarda Menua Çeşmesi ve Analı Kız Kutsal Alanı, güney yüzünde ise Doğu Odaları ve daha doğuda kremasyon mezarı Urartu Dönemi'ne tarihlenen başlıca yapılarıdır. Doğu Odaları olarak tanımlanan Mezar kompleksi birçok açıdan büyük platform etrafında yer alan Neft Kuyu ve iç kale Mezarları ile

aynı özellikleri gösterir. Doğu hendeğinin dışına yapılmış olması daha çok uygun bir kayalık alan olmasıyla ilişkili görünmektedir. Güneye bakan anıtsal cephe düzdür. Mezar odasının önünde 17.70 x 8m. ölçülerinde geniş bir platform yer alır. Bu platforma ise oldukça anıtsal görünümlü merdivenle inilmektedir.

KREMASYON MEZARI

Van Kalesi'nin güney doğu eteklerinde yer alan Kremasyon Mezarı farklı bir plan anlayışı ile karşımıza çıkar. Aşağı kentten kolay ulaşılır bir noktada oluşu

oldukça sıra dışı bir uygulamadır. Mezar odası diğer örneklerde olduğu gibi güneye bakar ve önünde aynı aksta olmayan iki kademeli bir platform yer alır. Yaklaşık 1.40 m. genişliğinde ana kayaya oyulmuş basamaklarla oluşturulmuş merdivenler olasılıkla bu platformlara ulaşımı

İÇ KALE VE ESKİ SARAY

Başkent Tuşpa'nın en yüksek noktasında kurulan 'İç Kale' yaklaşık 10 metreyi bulan oldukça yüksek surlarla çevrilmiştir. İçerisinde saray kompleksi, tapınak gibi unsurların bulunduğu oldukça korunaklı bu kesimdeki iç kaleye giriş batıdandır.

Tuşpa Sitadeli'nde bulunan Urartu dönemi yapılarından birisi de iç kale içerisindedir. 1988-1991 yılları arasında Prof. Dr. M. Taner Tarhan başkanlığında gerçekleştirilen kazılarda detaylı olarak ortaya çıkarılan oldukça özenli işlenmiş iri kalker blokların sitadelin batı ucundaki Sardur Burç yapısı ile benzerlik göstermesi nedeniyle 'Eski Saray' olarak adlandırılmış ve Urartu Krallığı'nın erken dönemlerine ait olabileceği öne sürülmüştür.

SURLAR:

Başkent Tuşpa Sitadeli'nin görkemli surları, ana kayaya oluşturulan teraslar üzerinde inşa edilmiştir. Yer yer 4-5 katlı bu kademeli teras duvarları aynı zamanda sur işlevi de görmekteydi. Basamaklar şeklinde her tarafta gözlemlenebilen ve üzerinde surların yükseldiği bu sekiler Urartu dönemini belirgin bir

şekilde yansıtmaktadır. Günümüze kadar ulaşan surların alt seviyelerindeki iri blokların büyük çoğunluğu Urartu dönemine ait olup, üzerlerine Urartu sonrasında Osmanlı dönemine kadar birçok taş ve kerpiç eklemeler yapılmıştır. Bu eklemeler esnasında zaman zaman çivi yazılı taşlarda devşirme malzeme olarak kullanılmıştır.

Eski Van Şehri'ni çevreleyen yaklaşık 2 kilometre uzunluğundaki surlar ise I. Dünya Savaşı yıllarına kadar işlevselliğini sürdürmüştür. Ağırlıklı olarak Osmanlı dönemi izlerini yansıtan aşağı şehir surları Urartu döneminde inşa edilmeye başlanmış olmalıdır. Şehrin güneyde bulunan 'Orta Kapı/Saray Kapı' dışında batıda 'Horhor Kapı' doğuda ise Tebriz Kapı olmak üzere 3 ana girişi bulunmaktadır. Restore edilen güneydeki Orta Kapı ve doğudaki Tebriz Kapı günümüze kadar ulaşabilmiştir.

VAN KALESİ'DE YAZITLAR

I-Aramu'dan sonra Urartu tahtına oturan I. Sarduri (M.Ö. 840-830) krallığın başkentini Tuşpa'ya taşıyarak bugünkü Van Kalesi'nin de kurucusu olmuştur. Burcun batı yüzündeki birbirinin aynı, fakat farklı satır uzunlukları olan 6 yazıt bulunmaktadır. Sardur Burcu (Madır Burcu), Assur dilinde yazılması ve Urartu'nun ilk yazılı belgesi olması nedeniyle önemlidir.

"Lutipri oğlu Sarduri, büyük kral, güçlü kral, dünyanın kralı, Nairi Ülkesi'nin kralı, benzeri olmayan kral, hayret verici çoban, dik başlı uyruklarla savaşmaktan korkmayan kralın yazıtıdır. Lutipri oğlu Sarduri, krallar kralı, her kraldan haraç almış olan (benim). Lutipri oğlu Sarduri şöyle der: Bu taşları Alniunu Şehri'nden getirttim ve bu duvarı yaptırırım".

2-Sarduri oğlu İşpuini, İşpuini oğlu Menua ve Menua oğlu İnuşpua'nın ortak yazıtlarından olan, Van Kalesi'nin Tebriz Kapısı olarak bilinen doğu ucu Ana kayaya

kazılmış dikdörtgen bir pano. Üç kez tekrar eden yazıtta, Tuşpa'ya Tanrı Haldi Tapınağını ve Haldi kapısını yaptırdıklarını ve "Tanrı Haldi'nin bahşettiği bolluk, Haldi Kapısının bahşettiği bolluk, yaşam, mutluluk ve büyüklük Sarduri oğlu İşpuini, İşpuini oğlu Menua ve Menua oğlu İnuşpua'nın olsun" şeklinde devam etmektedir.

3-Menua oğlu Argiştı'nın (I. Argiştı), Van Kalesi'nin güney uçurumundaki anıtsal kaya mezarının girişine yazdırdığı ve "Horhor Yazıtları" olarak bilinen yıllıklarında belirttiği gibi; "babadan kalan yere", yani tahta Tanrı Haldi'nin emriyle çıkmıştır. Duvarın bütün yüzeyini kaplayan yazıt 8 ayrı sütundan oluşmaktadır. "Menua oğlu Argiştı, yüce tanrı Haldi için bu yazıtı tesis etti. Tanrı Haldi'nin yüceliği ile Menua oğlu Argiştı, güçlü kral, büyük kral, Biainili ülkesinin kralı, krallar kralı, Tuşpa kentinin kahramanıdır..."

4-II. Sarduri'ye (M.Ö. 756-730) ait Van Kalesi'nin kuzey eteklerinde inşa edilmiş olan bir açık hava tapınağının nişleri içinde bulunan (Analıkız Niş, Stel ve Kaide) çivi yazılı belgeler kralın faaliyetlerini anlatmaktadır. Kendisini aynen babasının unvanları ile tanıtmaktadır. "Hükmeden Tanrı Haldi için Argiştı oğlu Sarduri bu yazıtı dikti. Tanrı Haldi'nin gücü ile Argiştı oğlu Sarduri, güçlü kral, yüce kral, dünyanın kralı, Biainili ülkesinin kralı, krallar kralı, Tuşpa kentinin hakimi..." Kral Sarduri adına bir yenilik olarak "dünyanın kralı" unvanını eklemiştir.

Menua oğlu Argiştı der ki: Her kim bu yazıtı yok ederse, her kim zarar verirse, her kim bir başkasına bunları yaptıırırsa veya her kim bir başkasına "Ben yaptım" derse, her kim herhangi bir şeyi buradan götürürse ve bir şey vermezse, tanrı Haldi, tanrı Teişeba, tanrı Şivini ve bütün tanrılar, onu güneş ışığından yoksun etsinler. Şivini tarafından yaşam gücü ve soyu güneş ışığından mahrum bıraksın. Onun arhisini, inainisini ve yaşamını bitirip, hiçliğe atsinlar.

5-Anakayaya oyulmuş bir panoda İşpuini oğlu Menua'nın sirşini (ahır) yaptırdığından bahseder. "Her kim sığırları buradan sürerse, her kim bir yere saklarsa, her kim sürüleri oradan çalarsa, her kim bu yazıta zarar verirse veya her kim bir başkasına bunları yaptırırsa, tanrı Haldi, tanrı Teişeba, tanrı Şivini, ve bütün tanrılar onu yok etsin. Güneş ışığından mahrum bıraksın. Onun arhisini, inainisini ve yaşamını bitirip, hiçliğe atsinlar." denmektedir.

6-Menua Çeşmesi (Tarmanalisi); Van Kalesi'nin kuzey eteğinde, her biri ayrı bir pano içinde yazılmış birbirine benzer üç ana kaya yazıtı bulunmaktadır. Kısaca, "İşpuini oğlu Menua bu barzudibidu'yu yaptırdı.... Her kim bu yazıtı tahrip ederse tanrı Haldi, tanrı Teişeba, tanrı Şivini, ve bütün tanrılar onu yok etsin" denmektedir.

7-Urartu kalelerinde tapınak ve saray gibi dini ve idari yapılarla birlikte, değişik boyutlarda depo binaları da inşa edilmiştir. Sadur Burcu'nun yanında anakayaya oyulmuş küçük bir pano içerisindeki yazıtta: "Tanrı Haldi'nin kudretiyle, İşpuini oğlu Menua bu tahıl deposunu yaptırdı. Orada 23.190 kapi (kap ölçü) vardır".

9-Van Kalesi'nin tepesinde, doğu hendeğinin hemen doğusunda dönemi bilinmeyen bir yazıt bulunmaktadır. Anakayaya kazılmış bir nişin sol ve sağ yüzlerinde Assur dilinde yazılmıştır. Nişin tabanında bir stelin dikilmesi için oyuk vardır.

Bir kurban listesidir.

10-Van Kalesi'nin güney yüzünde Kserkses'e ait üç dilli Pers yazıtı vardır.

Ahuramazda büyük Tanrı, tüm tanrıların en yücesi, yaratan, Bu yeryüzünü, gökyüzünü, insanlığa mutluluğu veren Xerxes'i Kral yapan, herkesin tek idarecisi ve kralı Ben Xerxes'im, büyük Kral, Kralların Kralı, her türden insanın, Tüm soyların, yeryüzünün ve ötesinin Kralı

Akhemenidli Kral Darius'un oğlu,

Kral Xerxes der; babam olan Kral Darius, Ahuramazda'nın izniyle

Birçok güzel şey inşa etti, ve bu nişin kazılmasını emretti

Buraya bir yazıt yazdırmadığı için, ben bir yazıt için emir verdim.

Ahuramazda ve diğer tüm Tanrılar beni korusun, Krallığımı ve yapıtlarımı.

YENİ SARAY

Sitadelin batısında yer alan Yeni Saray'ı; doğuda batı hendeği olarak adlandırılan ana kayadan düzeltilmiş kesim ile batıda I. Argiştî'nin anıt mezar yapısı sınırlar. Urartu Kralı I. Argiştî (MÖ 786-764)'ye ait anıt mezara yakınlığı nedeniyle I.Argiştî tarafından yaptırıldığı düşünülen Yeni Saray'ın güneyi ise Eski Van Şehri'ne dik alçalan Van Kayalığı ile sınırlanmıştır. Saray, batıya doğru teraslandırılmış ve platformlar halinde düzlenerek inşa faaliyetlerine hazır hale getirilmiş alanlar üzerine kurulmuştur. Sarayın bölümlerinin inşa edildiği bu platformlar kuzeydeki yamaçlarda oluşturulan taraçaların üzerinde yükselen duvarlarla elde edilen düzlüklerdir. Kademeli 4-5 terastan oluşan düz alan üzerine kurulan sarayın kuzeyden güneye yükselen yapılarına merdivenlerle ulaşılmaktadır. Sarayın alt katındaki 12 adet depo ve servis odasının birçoğunun duvarları ana kayadan işlenerek yapılmıştır ve duvarların taşıdığı ikinci katta kraliyet ailesinin fertleri ikamet etmektedir. Sarayın güneydoğu noktasında yükselen kule yapısı kuzeyden doğuya ve güneye yayılmış tüm aşağı yerleşmeyi adeta kontrol altında tutan bir özellik sergiler.

Yeni Saray'ın kuzeyinde, doğusunda ve batısında

uzanmakta olan, basamakları andıran ana kayadan düzlenmiş duvar temel yatakları bugün bile görkeminden yitirmemiştir. Ortalama yükseklikleri 30-40 cm arası değişen kademeli duvar temel yatakları sırasınca ve yakınında duvar çıkmayı ve teraslamayı engelleyen doğal kaya oyukları kil ve çakıl taşından oluşan blokaj malzemesi ile doldurulmuştur. Böylelikle duvar bedenlerinin yükseleceği kesintisiz uzayan duvar temel yatakları oluşturularak imar faaliyetine uygun hale getirilmişlerdir.

Prof. Dr. Taner Tarhan başkanlığında temel yataklarının kazısının yapıldığı 1988 yılında, anakayaya oyulmuş özel yuvalarında, in situ halde, adak diskleri bulunmuştur. Toprakale Haldi Tapınağı, Ayanis Haldi Tapınağı ve Yukarı Anzaf Kalesi Haldi Tapınağı temel

yataklarında da gerek adak halkaları ve gerekse adak levhaları bulunmuştur. Ele geçen bu adak buluntuları Urartu'nun kralı yapıları inşasında uyguladığı dinsel bir ritüel olarak yorumlanmalıdır.

Van Denizi'nde kızıla kesmiş sarı sığağın kayboluşunu izlemek belki de Sarayın bu alana yapılışındaki şiirsel nedendir.

ANALIKIZ KUTSAL ALANI

Van Kalesi'nin kuzeydoğu yamacında yer alan 40 x 15 m. boyutlarındaki kaya terası, içerisinde barındırdığı iki nişten dolayı halk arasında "Analı Kız" ya da "Hazine Kapısı" olarak bilinir. Urartu Krallığı'nın beşinci kralı II. Sarduri (MÖ. 755-730) döneminde yaptırılan bu alanın Urartu döneminde dinsel törenlerin gerçekleştirildiği bir kutsal

mekân olduğu bilinmektedir.

Büyük çoğunluğu 1916'daki kazılarda ortaya çıkarılmış olan Analı Kız Kutsal Alanı'ndaki iki anıtsal nişte II. Sarduri'nin seferlerini anlatan bazalt steller bulunmaktaydı. Günümüzde ise bu stellerin bir kısmı Van Müzesi'nde, bir kısmı da yerinde bulunmaktadır.

Urartu Krallığı döneminde dinsel törenlerin gerçekleştirildiği bu alandaki kurban kanı akıtma kanalı günümüzde dahi kutsallığını yitirmemiştir. Öyle ki Perşembe günleri genç kızlar kısmetlerinin açılması temennisiyle önce bu alanın hemen aşağısındaki Abdurrahman Gazi türbesinde iki rekât namaz kıldıktan sonra buraya çıkmakta ve kanaldan aşağıya doğru "O yanım keçe bu yanım keçe, Allahım elime helal süt emmiş biri geçe" diyerek kaymaktadırlar.

MENUA ŞİRŞİNİSİ

Van kayalığının kuzey yamacında yer alan ve ana kayaya oyularak meydana getirilen bu kaya odası, girişindeki yazıttan dolayı Menua Şirşinisi olarak adlandırılmıştır. Hemen girişin sağında, ana kaya üzerinde yer alan bu yazıtta şunlar yazmaktadır:

İşpuini oğlu Menua bu yeri şirşini olarak yaptırdı. Menua der ki: her kim (kurbanlık) boğaları oradan sürerse, her kim bir yere kaldırırsa, her kim büyükbaş hayvanları(?) oradan çalarsa, her kim bu yazıtı karşı suç işlerse veya her kim bir başkasına bunları yaptırırsa, tanrı Haldi, tanrı Teişeba ve tanrı Şivini onu güneş ışığından yoksun etsinler... Yazıttan anlaşılacağı üzere Urartu Kralı Menua burada bir ahır yaptırmıştır. Bu ahırın en önemli farkı içerisinde bulunan büyükbaş hayvanların Urartu dinsel törenlerinde kurban edilen hayvanlar olmasıdır.

Damat, kalbimin sevgilisi
Güzelliğin büyüktür, bal gibi tatlı
Aslan, kalbimin kıymetlisi
Güzelliğin büyüktür, bal gibi tatlı

.....

Damat, seni okşayayım
Benim değerli okşayışlarım baldan
tatlıdır

Yatak odasında bal doludur

Güzelliğinle zevklenelim

Aslan seni okşayayım

Benim değerli okşayışlarım baldan
tatlıdır

Damat benden zevk aldın,

Anneme söyle, sana güzel şeyler
verecektir.

Babam sana hediyeler verecektir.

.....

Sen, beni sevdiğin için,

Lütfet bana okşayışlarını,

Beyim tanrım, beyim koruyucum,

Tanrı ENLİL'in kalbini memnun eden
ŞUSİN'im

Lütfet bana okşayışlarını

Dünyanın Bilinen En Eski Aşk Şiiri

Aşk şiirleri modern bir edebiyat türü değil. Irak'ın güneydoğu kesiminde yer alan Nippur Antik Kenti'nde bulunan bu tablet, dünyanın bilinen en eski aşk şiirini günümüze taşıyor. Bu aşk şiiri, pişmiş toprak bir tablet üzerine çivi yazısıyla MÖ. 2037 ile 2029 yılları arasında Sümer dilinde yazılmış

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenen bu tablet, dünyanın bilinen en eski aşk şiiri olarak nitelenmekte. Sümer inancına göre toprağın bereketini ve döl yatağının verimli olmasını sağlamak amacıyla kralın yılda bir kez bereket ve aşk tanrıçası İnanna yerine bir rahibe ile evlenmesi kutsal bir görev idi. Bu şiir, büyük olasılıkla kral Suşin için seçilmiş bir gelin tarafından, yeni yıl bayramını kutlama töreninde söylenmek üzere kaleme alınmıştı ve ziyafetlerde, şölenlerde müzik, şarkı ve dans eşliğinde söyleniyordu.

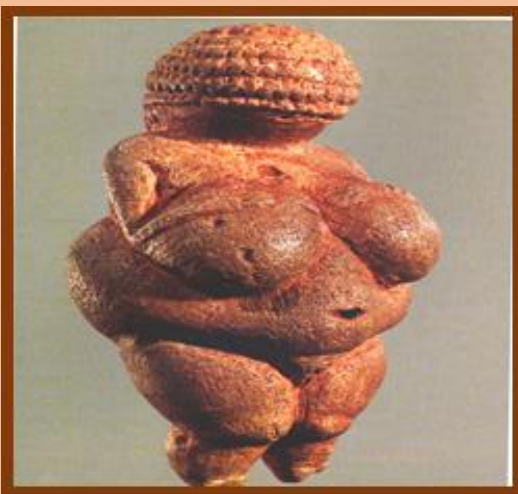
ESKİÇAĞLARDA EMEK VE İŞÇİ SINIFININ OLUŞUMU

HALİL KARAHAŞANOĞLU – halilkarahasanoglu88@gmail.com

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Neandertal öncesi topluluklarından günümüze kadar insanlar herhangi bir konuda taraf olmayı bilinçli ya da bilinçsiz olarak istemişlerdir. İnsanları taraf olmaya iten duyguların altında doğaya karşı veya kendinden fiziksel olarak üstün olan cinslere karşı kolektif bir yaşamı savunmak, tarafların birliktelik gücünün farkındalığını, yaşam biçimine dönüştürmek gibi faktörler etkili olmaktadır. Neolitik Çağ'dan günümüze kadar hayatta kalmak adına kolektif bir yaşamı benimsemek isteyen insanlar, bu birlikteliğin getirdiği

gücün farkına varmış ve oluşturulan tarafları koruma içgüdüsüyle birlikte yeni toplumu inşa etmeye başlamışlardır. Dönemin şartları ve gelişimi bu birlikteliği bir bakıma zorunlu kılmış, şartların çetinliği ise verilen mücadeleyi tek başına sürdürmeyi imkânsız hale getirmekle birlikte avcı-toplayıcı dönemde olan insan ancak bir insanın yardımıyla baş edebilmiştir doğayla.¹ Düşünce açısından bireyselliğini tek başına sürdürebilecek kadar bilgilere sahip olmayan insan, bu sahipsizliğin ise sadece düşünce açısından

değil, alet açısında da gelişme gösterememiş olmasıyla birlikte yeni toplumu inşa etmeye başlamıştır. Böylelikle birbirlerine muhtaç olan insanlar iş bölümlerinin biçimlenmesiyle, birliktelik içinde hareket etmekteydiler. İş bölümlerinin ayrışmasıyla birlikte ise aslında kadının dünya düzeninde yeri de belirleniyordu. Paleolitik çağ dönemi kalıntılarının birçok

eserinde kadın formunun işlendiğini görmekteyiz. Kadının heykellere yansımış özellikleri arasında genellikle; göğüs, kalça ve cinsel organlarının abartılı olarak gösterilmesi kadının bereket sembolü olduğunu tasvir etmektedir.² Kadının kalkolitik döneme kadar bereket sembolü olması devam etmektedir. Tarım toplumlarıyla birlikte sınıf ayrımlarının çoğalması, cinsiyetçi ayrımı da beraberinde getirerek kadının rolünde değişikliğe sebebiyet vermiştir. Köleliğin ortaya çıkmasıyla birlikte köle pazarlarında daha çok kadınların olduğunu görmekteyiz. Günümüze kadar yansıyan sınıf ayrımcılığı ve cinsiyetçilik, kadının rolünün biçimlenmesine yol açmış fakat aynı zamanda bereket ve kutsallığını da korumasını sağlayarak, kadını saklanmaya mahkûm bir mücevher haline getirmiştir. Kadının değeri ve rolü açısından bu kutuplaşma eskiçağların kutsallığı ve yakınçağların sömürüsü arasındaki çatışmada mevcuttur.

Emek faktörü ise bu birleşmelerin geliştirdiği en yüce değerlerden birisi olmuştur. Emegün yüceliği yaratılan değerlere yön vermesi olmuştur. Bireysel olarak her zaman var olan emek; toplumsal olarak toplumu inşa eden bir değer olarak karışımıza çıkmaktaydı. Avcı - toplayıcı toplumundan sonra tarım toplumlarına ve bir sonraki sürece geçişler yine emegün gelişimine bağlı olarak devam etmekteydi. Emegün gelişimi insanı biyolojik olarak değiştirdiği gibi toplumun alt-üst ilişkilerini de belirliyordu.³ İnsanlar her devirde atalarından öğrendiği ve geliştirdiği aletleri daha kullanabilir hale getirmeye çalışmışlardır. Eskiçağlarda doğada bulunan materyallerden yararlanan insanlar, taşların bir yüzünü keskinleştirerek aletlerini geliştirmiş, daha sonraların da ise taşların iki tarafını da keskinleştirdiğini ve zaman ilerledikçe uçlarının da sivrileştiğini; maden devrine gelindiğinde ise demir, tunç ve bakır gibi madenleri işlediklerini görmekteyiz. Gelişim; bilgilerin aktarımı ve değişen toplumun ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla

¹ Umur Ataseven; “Avcı, Toplayıcı ve Tarım Topluluklarında Dini İnançlar Üzerine Bir Değerlendirme”, s.2, Eskiçağ Araştırmaları Dergisi, Nisan Sayısı, 2018.

² SEDEF KAPANOĞLU; “Çin’de Kadın İmgesi”, s.4-6, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006.

³ Zubritski, Mitropolski, Kerov; (Çev. Sevim Belli). “ İlkel Topluluk - Köleci Toplum - Feodal Toplum”, s.13., Sol Yayınları, Ankara, 2011.

ilerlemekteydi. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere emekle birlikte iş bölümleri de yaratılmaktaydı. Yaratılan iş bölümleri toplum içinde tarafları daha belirgin hale getirerek toplumsal sınıfları karşı karşıya getirmekteydi. Yaratılan ilk taraf aslında doğaya karşı bir mücadele olmuştur. Ya av ya da avcı olmak zorunda kalan insanlar doğanın rekabeti yetmezmiş gibi kendi aralarında da rekabeti ön plana çıkarmışlardır. İnsanlar tarafından oluşturulan rekabet iş bölümlerinin kendi alanlarında ayrılmasıyla daha çetin şartlar yaratmıştır. İleride emeğin ve işin kutsanması veya iş bölümlerinin ayrıştırılması karşımıza sınıflı toplumları çıkartacak ve toplum düzenini bu koşullar altında oluşturacaktır.

Emek; ilk kabile topluluklarında ortak bir paydayı oluşturuyor ve günümüzde de olduğu gibi egemen güçler emeğin suiistimal edilmesi ve tekelleştirilmesi üzerine etki yapamıyorlardı. Emek sadece bilgi aktarmaları sonucunda gelişim göstererek ilerlemekte ve materyaller üzerinde değişim sağlamaktaydı. Aktarımlarla geliştirilen materyaller ise genellikle şekilsel olarak karşımıza çıkıyordu ve bu şekiller, verilen mücadeleye göre gelişim gösteriyordu. İnsan, alet yapımında ustalaştıkça doğaya karşı daha randımanlı bir savaş vermekteydi. Materyallerin kullanımı böylelikle hayata tutunabilmek amacı taşıyordu. Oluşturulan materyaller iktisadi boyut kazanamayacak denli azdı ve genellikle bu materyaller ortak paylaşım malları olarak görülmekteydi. Bu yüzden ilk kabile topluluklarında komün* bir yaşam sürdürülmesi kaçınılmaz olmaktadır. Her insan hayatta tutunabilmek adına başka insana muhtaç olduğundan komün yaşam ön plana çıkmış ve bu birlikteliği o döneme göre güçlü kılmıştır. Kolektif ve komün bir yaşam sürmeden hayatta kalmanın zor olduğu anlaşıldığından bu yana toplumda şekil almaya başlamıştır. Fakat şekillenen toplumda (tarım öncesi) hiyerarşi, iktisadi boyuta göre değil; genellikle güce bağlı olarak şekil almaktaydı. Güç, sayı ve materyal zenginliğinin yanında fiziksel özelliklere göre de değerlendirilmekle birlikte, atalara ya da öncüllere doğadaki güçlü canlıların betimlemelerinin yapılması ve bu betimlemeler üzerinden lakaplar takılması

buna bir örnektir. Böylelikle iktisadi, emeğin ön planına çıkarmayan ilkel kabilelerin ve kabile reislerinin isimlerinin genellikle bir hayvana veya doğa unsurlarına atfedilmesi sembolik bir güç göstergesi olmakta ve bu lakaplar gururla taşınmakta idi. Günümüzde bir insana hayvansal bir lakap takılması o kişiye yapılan bir hakaret sayılmaktadır. Emeğin ve mücadelenin saflığı ilkçağlarda güç ve düşüncenin saflığına eşit oranda ilerlemiş, bu yüzden ilk insanların davranışları günümüz insanlarına oranla gözle görülür bir farklılık yaratmıştır. Günümüzde metanın para ile olan ilişkisi birçok psikolojik ve sosyolojik zemini de etki etmiştir. Günümüzde üretimi elinde tutan kapitalist zümreler üzerinden şekillenen metalar, duygulara da etki etmekte ve güç artık doğanın ve canlının fiziksel özellikleri üzerinden değil; metaların birikimi üzerinden gerçekleşmektedir. Günümüzde üretim gücü ve tüketim çılgınlığı diye lanse edilen aslında; bir güç gösterisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Değişen şartlar sonucunda emeğin ve metanın sanayi ve teknoloji boyutunda gelişmesi hemen hemen her alanda değişime yol açarak düşünceleri tahribata uğratmış ve günümüz insanlarını eski çağ insanlarının düşünce ve davranışlarından uzaklaşmasına sebep vermiştir. Akabinde ise araştırmaların zorluğu üstüne belge eksikliği de eklenerek artmıştır.

Avcı toplayıcı dönemde toplumun komün-kolektif bir yaşam sürmesini sağlayan emek; toplum şekillendikçe ve tarım toplumuna doğru yol alındıkça mülkiyet kavramını daha belirgin bir şekilde ön plana çıkartmaya başlıyordu. Mülkiyet kavramının ön plana çıkmasıyla birlikte materyallere verilen değer artmış ve artık materyaller amacından daha çok madde olarak çokluğundan güce şekil vermeye başlıyordu Mülkiyeti koruma duygusu üretimi arttırmakla birlikte savunma ihtiyacını da ön plana çıkartmıştır. Avcı-toplayıcı dönemde mağaraların yeterliliği doğaya ve hayvana karşı verilen mücadelede yeterli olduğundan tercih meselesi olabilir. Zaman ilerledikçe üretilen materyallerin şekilleri ve işlerliği gelişmiş ve doğaya karşı verilen savaşta insanı bir üst mertebeye

* Ortak yaşamı savunmak ve kolektivizmi ön plana çıkartmak.

ulaştırarak artık daha az zamanda daha yararlı işler yapmasını sağlamıştır. Böylelikle iâşe ihtiyaçlarına kolay yoldan erişimi sağlayan insanlar, ihtiyaçlarının hızlı karşılanması sonucunda kendilerine büyük bir zaman boşluğu yaratarak, bu zaman boşluğunu düşüncenin gelişimini ile doldurmuşlardır. Hayat mücadelesinde kendine daha fazla zaman ayırabilen insan, farklı düşüncelere ve bilgiye açık hale gelerek beyin gelişimini arttırmaya başlıyordu ve bu gelişimin beraberinde soyut düşünceler de yavaş yavaş somut düşüncelere doğru yol alıyordu. İlk başlarda oluşan soyut düşünce ileride farklı belirlenlerde gelişecek olan tanrı dinlerin ve mitlerin yolunu açmış olabileceği görüşü varsayılmaktadır. Bunun yanı sıra soyut düşünce anlayışıyla gerçek olgular da kendini korumaktadır. Böylelikle eskiçağ insanların duygularında saflık ön planda kalmış, günümüz davranışlarını belirleyen ahlak tabusu ilk insanlarda bu soyut düşünce ile farklılık göstermiştir. Eskiçağlar'da bedeni çıplaklık düşünceden değil yaşamın gerçekliğinden kaynaklanmış, bu dönemlerde yaşamın hemen hemen her kaynağında bedeni olmayan fakat maddi olan düşünceler de böylelikle yaşamın saflığında gerçekliğini korumuştur.

Tarım toplumuna geçiş; materyallerin gelişimi, özel mülkiyet duygusunun ön plana çıkması, korumacı ve statükocu* davranış biçimleri olguların saflığını somutlaştırarak ve öz gerçekliğinden uzaklaştırarak somutsal bir düşünceye evrilmiş ve bu düşünce biçimleriyle toplum yeni şekillere doğru yol almaya başlamıştır. Kat edilen bu yolda çoğu düşünce ve toplum biçimlerinin evrilmesiyle beraber emek de değişerek öz değerinden çok maddi ederini ön plana çıkartıyordu. Emelin öne çıkan maddi değeri ise toplumda işçi sınıfını ortaya çıkartarak daha fazla ürün daha fazla çalışma isteğini doğuracaktır. İnsanlar artık doğaya karşı kazanılan savaşların zaferlerini daha fazla işçilik ile ödüllendireceklerdir. İşçilik tarım toplumunda daha çok toplumların kendi bireysel ihtiyaçlarını karşılamaları için olmakla birlikte sadece ihtiyaçlar kadar üretim yapılmakta ve ürün çeşitliliği ön plana çıkmamaktaydı. Üretim çeşitliliğinin olmamasının bir nedeni

ise materyaller gelişse de tarım için yeni oluşan bilgilerin salt bilgiler olması ve bilgilerin hızlı yayılmaması sonucudur. Fakat tarım toplumlarına geçişle birlikte zamanın bolluğu ve üretimin hızlanması artık mekânsal değişimlere gerek bırakmıyordu ve sonucunda insanlar bulundukları bölgelerde toprak üzerinde hak iddia etmeye başlayarak bulundukları toprağı koruma duygusuyla yaşam yerleri inşa etmeye başlıyorlardı. İnşa edilen yerleşim yerleri, toprağın özelleştirilmesi yine ilk zamanlarda bireylere ait olsa da bu sahiplenilen yerleri korumak için güçlü bir kurumlaşmaya ihtiyaç vardı. Bu kurumlaşma ihtiyacı İbn-i Haldun'a göre devletin yapısını da oluşturmuştur. İbn-i Haldun'a göre devlet insanları dış tehlikelere karşı korur fakat devlet aşamasında otoriteye güven insanlarda zevk ve rahatlarına düşkünlük yaratarak cesaretlerini kaybetmelerini sağlar ve böylelikle otoriteye aşırı güven insanları otoriteye bağımlı hale getirir. Otoriteye bağımlı hale gelen insanlar artık yavaş yavaş benlik duygularını ve özgürlüklerini devlet otoritesinin güvenine bırakarak kaderlerini artık belirli zümrelerin oluşturmalarına izin verirler. Bu belirli zümreler ilk olarak karşımıza devlet altında ayrıcalıklı sınıfı oluşturmaya zemin kazandırmıştır. Ayrıcalıklı sınıfın eline bırakılan insanlar doğaya ve düşmana karşı korunma halini güçlendirir iken kendilerinden de ödün vermek zorunda kalmışlar ve verilen ödümler bazen maddi olarak bazen de manevi olarak karşımıza çıkmıştır. Manevi yönden insanlar köleleştirilmeye başlanarak paranın icadından çok önce kölelik biçimi altında ilkel para malzemesi olarak kullanılmaya başlanmışlardır.⁴ Toprağı bu amaçla kullanmamışlar ve ancak böyle bir düşünce burjuva toplumlarında ortaya çıkmıştır. Bu ise 17. Yüzyılın son çeyreğinde ulus niteliğinde Fransız burjuva devrimi sırasında görülür. Artık oturan devlet anlayışında insanların emeli sadece bir araç olarak kullanılmaya başlanmış, araç olarak kullanılan insan emeli ise hiç sayılarak insan emelinden çok emek sonucunda ortaya çıkan metanın yarattığı değeri ön plana çıkartmaya başlamıştır. Sonucunda ise bir metanın hangi şartlarda, nasıl, kim tarafından yapıldığı değil metanın ne için yapıldığı, geçerliliği ve kim için yapıldığı daha çok dikkat çekmeye başlamıştır.

* Biriktirici.

⁴ Karl Marks; “Das Kapital”, çev. Alaattin Bilgi, Eriş yayınları, 2003.

İnsan emeğinin kullanımı her devirde farklılık yaratmakla birlikte neolitik çağda, insanlar emeklerini yaşam mücadelesine kaşı kullanmışlardır. Başka bir kişi tarafından suistimal edilmesi ve kullanılması için zemin oturmamış olan bu çağda artık toplum düzeninin yavaş yavaş oturması devletleşme yolunda ilerleyen toplumu düşmana karşıda geliştirmiş bulunuyordu aynı zamanda. Böylelikle devletleşme örneği ilk olarak M.Ö Üç bin yılda Sümerlilerde gerçekleşmiş oldu. Günümüzde ki gibi coğrafi sınırları belirlemeyen bu sistemde düşünce ve yönetim olarak kullanılan devlet, şehir devletleri halinde ortaya çıkmaktaydı. Daha sonra ise M.Ö II. binyılda kurulan Babil Devleti en iyi şekilde devlet teşkilatlanmanın görüldüğü bir devlet yapısına sahip olmaktadır. Bu dönemlerde kurulan Sümer, Babil, Akad, Asur, Hitit, Mina, Urartu gibi devletler köle bakımından yüksek bir konumda idi. Yerleşik sisteme geçiş, tarımın ve aletlerin gelişmesi, çoğalması ve bunların sonucunda toprakların kullanılabilir hale gelmesi bu toprakları işleyecek insan ihtiyacı doğurmuştu. Aynı zamanda gelişen bu olgular tarım toplumuyla birlikte yeni sınıfların da ortaya çıkmasını sağlamaktaydı. Ortaya çıkan bu sınıflar; çiftçiler, tüccarlar, esnaflar, köleler, köle tacirleri, toprağın büyük kısmını elinde bulunduran soylu sınıf, din adamları gibi sınıflar olmaktadır. Devleti yöneten krallar ise tarım toplumuyla birlikte artık savaşlarda esir aldığı insanları kullanmayı tercih etmişlerdir. Esirler Tarım öncesi dönemde genellikle öldürülmekteydi. Esir alınan kişi bir yük olarak görülmekteydi ve belirli işlerde kullanılmasında şartlar uygun değildi. Fakat tarım toplumuna geçişle birlikte köleci toplumlar ortaya çıkarak köle üzerinden emek kullanımını artmışlar ve bu toplumlar büyüyen insan kitleleriyle birlikte toprak egemenliğini de büyütme gereksiniminde bulunmuşlardır. Oluşturulan bu köle sınıfının kontrol altına alınması için ordular kurularak devlet yönetimi de koruma altına alınmış aynı zamanda köle sahiplerinin devlet tarafından

korunması da önemli bir duruma gelmiştir. Örneğin Hammurabi Kanunlarında, köleler kaçma girişiminde bulunduyorsa ya da dışarıda açık alanda bulunduyorsa sahibine geri getirilmesi için teşvik edici maddeler vardır. Bu maddelere göre efendisine götürülen köle için köle sahibi köleyi getiren kişiyi iki Şikel gümüş ile ödüllendirecekti ve yine kaçan köle yakalanan kişi tarafından saklanırsa ve sakladığı evde yakalanırsa ev sahibi ölümle cezalandırılacak, bina sahibinin kölesi öldürülürse bina sahibine öldürülen köle için bir köle ödemesi yapılacaktır.^{bkz} Köleliğin kurumlaştırılması ve korunması yine Lipit-İştar kanunlarında şöyle açıklanmaktaydı. “Eğer bir adamın erkek veya kadın kölesi şehrin içine kaçarsa başka bir adamın evinde bir ay kadar oturursa bu ispat edilirse köleye karşılık köle verilecektir.”⁵ Ur-Nammu Kanunlarında ise şöyle geçmektedir; “Eğer bir köle kadın şehrin hududunu aşarsa bir adam onu geri çevirirse köle sahibi onu geri getiren adama x şekel gümüş tartacaktır.”⁶ Bu maddelerle birlikte aynı zamanda kanunların birbirlerinden etkilendiğini görmekteyiz. Köle sahiplerinin korunmasının önemi, kölelerin ekonominin önemli bir parçası olduğundan dolayısıdır. Kölelerin emeğinin kullanılması bedava ya da çok ucuza geldiğinden çok kullanışlı bir hal almıştır. Köleler üzerinden kazanılan sermayenin elde tutulması ve kurulan düzenin korunması için kölelik kurumlaştırılmaya başlanmış ve sonucunda birçok eski uygarlık ucuz getiriden dolayı köleliği kaldırmak istememiştir. İnsanlar bazen geçimini sağlayabilmek için köleliği kendileri seçmiştir. Gönüllü kölelik diye bahsedilen bu durum aslında köle olmak isteyen kişinin kendi isteği ve arzusuyla gönüllü olduğu anlamına gelmemektedir. Kurulan köleci düzenle birlikte yaşam koşullarının alt sınıflar için zorlaşması hayata tutunabilmek adına köleliğe itmekteydi insanları. Köle olmayı seçmeyen insan ölmeye mahkûm hale getirilmekteydi. Günümüzde kapitalizm diye adlandırılan ücretli kölelik sistemi insanları işleyen çarkın bir parçası haline sokmaya mahkûm etmesi ve emeğin günümüz egemen

^{bkz} Hammurabi Kanunları: 17. 19. 231. Maddeleri.

⁵ Prof. Dr. Mebrure TOSUN - Doç. Dr. Kadriye YALVAÇ; “Sumer, Babil, Assur, Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı”, sf. 64,(35-43) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1989

⁶ Prof. Dr. Mebrure TOSUN - Doç. Dr. Kadriye YALVAÇ; “Sumer, Babil, Assur, Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı”, sf. 41,(316-323) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1989

kapitalistleri tarafından ucuz yoldan kullanılması durumu eskiçağların köleci uygarlıklarına bir benzerlik göstermesiyle birlikte uydurulan kılıflarla koruma altına alınması şaşırtıcı olmamalıdır. Köleler

Eskiçağlarda bahsedebileceğimiz en alt düzeyde bulunan insanlardı. İşçi sınıfının oluşumu köle sisteminin geliştirilmesi ve kanunlaştırılmasıyla birlikte ortaya çıktığını söylemekte

sakınca yok diye düşünmekteyiz. Çağlar arasındaki farklar isimsel olmakta. Emek aynı emek, insan aynı insan değişen sadece emeğin biçimleri, getirileri ve emeği sömüren soylular...

Sınıflar arasında oluşturulan büyük uçurumlar elbette sınıflar arasında çatışmaya yol açacak ve tarih ona göre yazılmaya başlanacaktı. İsyan kavramı yine köle kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte yaygınlaşmaya başlamıştır. İsyan edilmesi gereken sınıfsal farklılıklar tarım toplumlarından ve devletleşmiş toplumlardan önce yok denilebilecek kadar az durumdaydı. Eski Roma'da M.Ö 73' de başlayan Spartacus isyanı bireysel bir hareket olarak başlaması ve daha sonra sınıfsal boyut kazanması önemli bir araştırma

noktasıdır. Fakat bu ayaklanma yine de istenilen sonuca tam ulaşmamıştır. Sınıfsal boyutu yeni kazanması sınıfsal bilinci ön plana çıkartmamıştır. Eskiçağlarda köleliğin insan üzerinde kurduğu kadercı psikoloji; köleliği kabulleniş ve sahibine teslimiyet boyutundadır. Bu yüzden kölelik eskiçağlardan 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Tek tanrılı dinlerin gelmesiyle birlikte kölelerin özgürlüğünü kazanması kolaylaşsa da tamamen ortadan kaldırılmamıştır. İşçi olarak kölelerin kullanımı çok yaygın olsa da işçilerin sadece kölelerden oluştuğu anlamını çıkartmamız olanaksızdır. Eskiçağ Mezopotamya medeniyetlerinde hürler de işçi konumunda olabiliyordu. Mabnet, sur, kanal gibi kamuyu ilgilendiren işlerde çalışmaktaydılar. Bütün erkek yurttaşlar çalışmak zorundaydılar. Çalışmayan yurttaş yerine birini kiralamak zorundaydı.⁷ Fakat yine de en zor ve tehlikeli işler kölelere yaptırılmaktaydı.

Yazının Sümer medeniyetinde ortaya çıkmasıyla birlikte yazılı kaynakların çoğalması dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarında yapılan araştırmaların kolaylaşmasını sağlayarak tarihe ışık tutmuştur. 1941-1950 yılları arasında Chicago Üniversitesi, Eski Sümer şehri Nippur'da yapılan kazıda buldukları tablette bir çiftçinin oğluna tarım konusunda nasihatler⁸vermesi o dönemin tarımına ve işlerine dair bilgiler vermektedir. Aynı zamanda tablette geçen " Tarla (yaz güneşinde) yanarken dört eşit parçaya böl. Araçlarını gayretle gıcırdat. Boyunduruk sopalarını sağlamlaştırmalı, yeni kamçını çivi ile pekiştirilmiş olmalı, sapı işçi çocukları tarafından onarılmalı"⁹ nasihatleri o devirde işçi olarak çocukların da iş gücünden yararlandığı kanısını ortaya çıkartarak dönemin sosyal hayatı hakkında bilgiler vermektedir. Çocuk işçiliği sınıflı toplumların ortaya çıkmasıyla birlikte her dönemde farklı şekillerde önümüze çıkmış olsa da sanayi devrimiyle birlikte daha çok gündeme gelmeye başlamış ve çoğalma göstermiştir. Tabletten de anlaşılacağı

⁷ Ekrem MEMİŞ; "Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi", , sf. 56, Ekin Kitapevi, Bursa, 2006.

⁸ Samuel Noah KRAMER; "Tarih Sümer'de Başlar: Yazılı Tarihteki İlk Otuzdokuz İlk", Çev. Hamide KOYUKAN, sf. 95, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998.

⁹ Samuel Noah KRAMER; "Tarih Sümer'de Başlar: Yazılı Tarihteki İlk Otuzdokuz İlk", Çev. Hamide KOYUKAN, sf. 95, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998.

üzere eskiçağlarda tarım konusunda çocukların ufak çaplı işlerde çalıştırılması günümüzde mevsimlik tarım işlerinde çocukların çalıştırılmasıyla eş değer nitelik göstermektedir. Yine bulunan tabletler arasında Sümer tartışmalarını içeren tabletler emek faktörünün yüceliğini şu şekilde anlatmaktaydı: “ Ben, Saban, yüce kol tarafından biçimlenen, yüce el tarafından birleştirilen”¹⁰ . Tablette kazma ile saban arasında gerçekleşen bu tartışmada, sabanın kazmaya ithafhen kullandığı bu sözler insanın emeğinin yüceliğinden bahsederken dönemin emek faktörüne öne çıkartarak emeğin değerini anlatmaktadır. Bu tartışma ve atışma metinlerini içeren tabletleri inceledikten sonra dönemin ekonomik ihtiyaçlarının genellikle tarım ve hayvancılığa bağlı olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda yapılan işlerde tanrıya ve krala övgüler yapılması, tanrıların ve kralların kutsallığını ön plana çıkarır nitelikte olmakla beraber metinlere şu şekilde yansımaktaydı; “ Enten dişi koyunlara kuzular, dişi keçilere oğlaklar doğurttu.-”. “ ...Emeş ağaçları ve tarlaları var etti, ahırları ve ağılları genişletti, çiftliklerde ürünleri çoğalttı, toprağı donattı...”. “ ...Enil baba, bana kanalların sorumluluğunu verdin, bol su getirdim, Çiftlikler üstüne çiftlik koydum, ambarları tepeleme doldurdum, evlerdeki tahılları bolarttım...”¹¹. Bu tartışma metinlerini içeren tabletler de dikkat çeken bir diğer unsur ise yaşam tarzının yanında düşünce sisteminin de farklılıklar içermesidir. Kazma ve Saban arasında gerçekleşen tartışmalar daha çok materyalist bir tutum çerçevesinde gerçekleşir iken, Emeş, Enten ve Enil tanrıları arasında geçen tartışmalar daha çok mistik ve metafizik yönden olmuştur. Tarım toplumuna geçişle birlikte metafiziksel kavramların daha çok ön plana geçmesi soyut ve somut düşüncenin gelişimiyle alakalı olarak tanrıları ortaya çıkartmaktaydı. Tanrıların genellikle insansı özellikleri dikkat çekmekle beraber açıklanamayan olguların ve verilen nimetlerin tanrılar tarafından lütfedildiğine inanılmış,

sonucunda ise yöneticiler tarafından kullanılarak karşımıza yarı tanrı özelliğinde olan ve tanrıların insanlar arasında görevlendirdiği kişiler olarak adlandırılan kralları ortaya çıkartmıştır. Aynı zamanda tanrıların ortaya çıkması ve çoğalmasıyla birlikte iş, emek gibi olguların tanrısal nitelikte gelişmesi emeğin değerini ve birlikteliğini düşürmemiştir. Bunun en güzel örneği Sümerlerde teokratik sosyalizm olarak karşımıza çıkan mabet sosyalizmi örneği olmuştur. Mabet rahibeleri mabetlere getirilen ürünleri halka ihtiyaçları kadar payda ederek ortak bir paylaşım sağlıyorlardı. Bu dönemin edebi, sosyal tabletlerinde işçiler hakkında bilgi edindiğimiz gibi yapılan kanunlarda da işçilerin durumu ve hukuku belirlenmekteydi. UR-NAMMU kanunlarında geçen bazı maddeler şöyledir; “Eğer bir adamın ekime hazır tarlasını bir başka adam tarla olarak işler ve ekerse dava edildiğinde bunu dikkate almazsa o adam masrafları ödeyecektir.”¹² Bu kanun maddesiyle birlikte aynı zamanda özel mülkiyetin koruma altına alındığını görmekteyiz. Yine Ur-Nammu kanunlarında geçen şu madde de özel mülkiyetin korunması ve işçi ceza hukuku hakkında şöyle yazılmaktadır; “Eğer bir adam ekime hazır tarlasını ekmek için bir adama verirse o adam onu ekmezse işe yaramaz tarla haline getirirse tarlanın her-iku’su için 3 gur arpa ölçecektir.”¹³ Daha önce kölelerden bahsettiğimiz üzere kanunların birbirlerinden etkilendiğini görmüştük. Yine iş ve işçiler hakkında yazılan maddelerin de kendisinden önce yazılan kanunlara benzerlik gösterdiğini görmekteyiz. Lipit-İstar kanunlarında geçen şu madde yine iş hukuku hakkında benzerlik göstermekle beraber ceza kanunu niteliği taşımaktaydı; “Eğer bir adam, bir adama ağaç dikmek için geniş tarla verirse o işlenmiş tarlayı meyve bahçesi haline getirmeyi tamamlamazsa, bahçeyi diken

¹⁰ Samuel Noah KRAMER; “Tarih Sümer’de Başlar: Yazılı Tarihteki İlk Otuzdokuz İlk”, Çev. Hamide KOYUKAN, sf. 414, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998.

¹¹ Samuel Noah KRAMER; “Tarih Sümer’de Başlar: Yazılı Tarihteki İlk Otuzdokuz İlk”, Çev. Hamide KOYUKAN, sf. 169-172, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998.

¹² Samuel Noah KRAMER; “Tarih Sümer’de Başlar: Yazılı Tarihteki İlk Otuzdokuz İlk”, Çev. Hamide KOYUKAN, sf. 43 (47-54), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998.

¹³ Samuel Noah KRAMER; “Tarih Sümer’de Başlar: Yazılı Tarihteki İlk Otuzdokuz İlk”, Çev. Hamide KOYUKAN, sf. 43 (1-7), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998.

adama ağaç dikmekte ihmal ettiği kısmı, onun hissesinin bir bölümü olarak ona verecektir.”¹⁴

Eskiçağlardan günümüze kadar işçilerin emekleri kanunlarla koruma altına alınmaya çalışıldıysa da bu koruma hissiyatı aslında işçilerin emeklerini koruma niteliğinde değil, işçilerin emeklerini sömürme biçiminde gelişmiştir. Emek faktörü ayrıcalıklı sınıflar tarafından her ne kadar kullanılmış olsa da emeğin yarattığı değer biçimi kendini koruyarak eskiçağlardan günümüze kadar kıymetini devam ettirmiştir. Emek en çok kullanılan ve en çok yaratan bir etken olarak halen değerini korumaktadır. Yaratıcılığının etkilerinden bütün toplumlar faydalanır iken, sömürsünü sadece belirli kişiler kullanarak emeğin gücünü ellerinde tutarak yönetim de ve üretim de söz sahibi olmuşlardır. Emekçilerin verdikleri mücadele, tarih sahnesine bazen ayaklanmalar ve isyanlarla bazen de savaşlarla ortaya çıkmıştır. Sadece metalar üzerinden değerler yaratmayan emek aynı zamanda fikirlere de yön vererek bazı ideolojilerin temel düşünce biçimini oluşturmuştur. Tarihte emekçilerin istedikleri özgürlük ve kazanımları genellikle emeklerinin sömürülmesinin yontularak özgürleştirilmesi adına olmuştur. Köleliğin kaldırılması, çalışma saatlerinin kısaltılması, iş hukuklarının çıkarılması ve güvence adına alması emeği özgürleştirmek yerine emeğin kullanımını mutasyona uğratmakla yetinmiştir sadece. Emekçilerin istedikleri mutasyonlar değil devrimlerdir.

¹⁴ Samuel Noah KRAMER; “**Tarih Sümer’de Başlar: Yazılı Tarihteki İlk Otuzdokuz İlk**”, Çev. Hamide KOYUKAN, , sf. 63, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998.

Okumuş işçi Soruyor*

Yedi kapılı Thebai şehrini kuran kim?
 Kitaplar yalnız, kralların adını yazıyor,
 Yoksa krallar mı taşıdı kayaları?
 Bir de Babil varmış boyuna yıkılan,
 Kim kurmuş Babil' i her seferinde?
 Altın şehir Lima'nın, hangi evinde oturmuş acaba
 Yapı işçileri?
 Nereye gittiler dersin Çin Seddi'nin bittiği gece,
 Duvarcılar?
 Yüce Roma' da zafer anıtı ne kadar çok!
 Kimlerdir acaba bu anıtları diken?
 Sezar kimleri yendi de kazandı bu zaferleri?
 Dillere destan olmuş koca Bizans' ta,
 Yok, muydu saraylardan başka oturacak yer?
 Atlantis' te, o masallar diyarında bile,
 Boğulurken insanlar uluyan denizde bir gece yarısı,

Bağırıp imdat istemişler,
 Kölelerinden.
 Genç İskender Hindistan'ı zapt etti!
 Bir başına mı?
 Sezar, Galyalıları yendi!
 E bir aşçı olsun yok muydu yanında?
 İspanyalı Filip ağlamış derler batınca teknil filosu,
 Ondan başkası ağlamadı mı acaba?
 Kitapların her sayfasında bir zafer.
 Ama pişiren kim zafer aşını?
 Her 10 yılda bir büyük adam.
 Ödeyen kim faturayı?
 İşte bir sürü olay sana.
 Ve bir sürü soru.

* Bertolt Brecht

KAYNAKLAR

1. Bertolt Brecht
2. Ekrem MEMİŞ; ‘‘Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi’’, Ekin Kitapevi, Bursa, 2006.
3. Hammurabi Kanunları: 17. 19. 231. Maddeleri.
4. Karl Marks; ‘‘Das Kapital’’, çev. Alaattin Bilgi, Eriş yayınları, 2003.
5. Prof. Dr. Mebrure TOSUN - Doç. Dr. Kadriye YALVAÇ; ‘‘Sumer, Babil, Assur, Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı’’, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1989.
6. Samuel Noah KRAMER; ‘‘Tarih Sümer’de Başlar: Yazılı Tarihteki İlk Otuzdokuz İlk’’, Çev. Hamide KOYUKAN, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998.
7. SEDEF KAPANOĞLU; ‘‘Çin’de Kadın İmgesi’’, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi,2006.
8. Umut Ataseven; ‘‘Avcı, Toplayıcı ve Tarım Topluluklarında Dini İnançlar Üzerine Bir Değerlendirme’’, Eskiçağ Araştırmaları Dergisi, Nisan Sayısı, 2018.
9. Zubritski, Mitropolski, Kerov; (Çev. Sevim Belli). ‘‘İlkel Topluluk - Köleci Toplum - Feodal Toplum, Sol Yayınları, Ankara, 2011.

Anadolu ve Mezopotamya İnsanları Ritüellerde Marihuana Kullanıyordu

Yakın zamana kadar antik Yakın Doğu'da, ilginç bir şekilde uyuşturucu kullanılmamış gibi görünüyordu ancak kalıntı analizleri marihuana gibi maddelerin en az 5.000 yıldır ritüellerde önemli rol oynadığını gösteriyor.

Medeniyet olduğu sürece, zihin halini değiştiren uyuşturucular da vardı. Alkol, Bereketli Hilal'de en az 10.000 yıl önce, tarımın ortaya çıktığı süre zarfında damıtıldı.

Başka yerlerde, örneğin Mezoamerika'da, diğer psikoaktif uyuşturucular kültürün önemli bir parçasıydı. Ancak yakın zamana kadar antik Yakın Doğu'da, ilginç bir şekilde uyuşturucu kullanılmamış gibi görünüyordu.

Şimdi ise, çanak çömleklerdeki kalıntıları analiz etmek ve küçük miktarlardaki bitki materyallerini tanımlamak için geliştirilen yeni teknikler, antik Yakın Doğu'luların bir dizi psikoaktif madde kullandığını gösteriyor.

Gözle görülmeyen organik katı yağlar, balmumları ve reçine izlerinin belirlenmesindeki son gelişmeler, bilim insanlarının, on yıl öncesine kadar

düşünemeyecekleri bir dereceye kadar doğruluk derecesi olan çeşitli maddelerin varlığını saptamasına izin verdi.

Daha önce 3000 yıldan daha önce Kıbrıs'ta ritüelistik afyon kullanımı belirtileri bulan kıdemli arkeolog David Collard, sağlam arkeolojik kanıtların, eski insanların haşhaştan afyon çıkardığını gösterdiğini söylüyor.

O zamana kadar, Türkiye'den Mısır'a kadar olan bölgede insanlar mavi nilüfer gibi yerel maddelerle deney yaparken, esrar gibi uyuşturucular Mezopotamya'ya yeni gelmişti.

Bazı araştırmacılar ise hala şüpheli, eski metinlerin bu tür maddeler üzerinde çoğunlukla sessiz olduğunu söylüyorlar. Collard, Antik Yakın Doğu arkeolojisinin geleneksel olarak muhafazakâr olduğunu söylüyor.

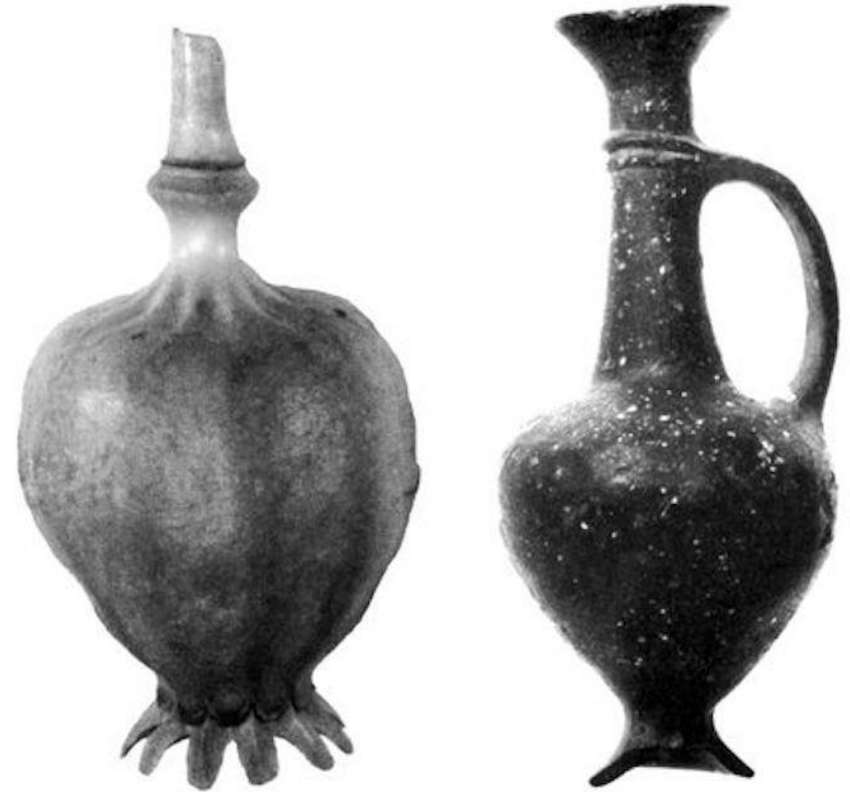
Ancak bu çalışma, maddeler ve toplumlar arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmeye itiyor. Örneğin, geçtiğimiz haftalarda, Antik Yakın Doğu Arkeolojisi konulu Uluslararası Kongre’de bir araştırmacı, uyuşturucu alma ritüellerini ve uyuşturucu kaynaklı bozuklukları temsil eden iyi çalışılmış eski resimleri yeniden yorumladı.

Uyuşturucu kullanımı neredeyse kesin olarak tarih öncesi dönemlerde başladı ve göçlerle yayıldı. Örneğin, Orta Asya’da yaklaşık 5000 yıl önce hakim olan ve genlerini bugün yaşayan Avrupalılar ve Güney Asyalılar’a bırakan Yamnaya halkı, Avrupa’ya ve Orta Doğu’ya esrar taşımış gibi görünüyor.

2016 yılında, Berlin’de bulunan Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Free Üniversitesi’nden bir ekip, Avrasya’daki Yamnaya yerleşimlerinde, Doğu ve Orta Asya’da yetişen bir bitkinin kalıntılarını ve botanik örneklerini buldu. Yamnaya halkının marihuana’yı basitçe ip yapmak için mi yoksa uyuşturucu maddesi olarak mı kullandığını net olarak söylemek zor.

Ancak bazı eski insanlar marihuana dumanını teneffüs ediyordu. Kafkasya’daki arkeolojik kazılar, yaklaşık MÖ 3000’e tarihlenen esrar tohumlarını ve kömürleşmiş kalıntılarını içeren ocakları ortaya çıkardı.

Arkeolog Luca Peyronel, “İnsanlar şehir devletlerini organize ettikleri zaman büyük ölçekli ilaç üretimine başlamış olabilirler.”

**Kıbrıs kapları 3000 yıl önce haşhaş tohumu şeklinde üretildi. C:
Robert S. Merrillees**

Luca Peyronel, on yıl önce, Suriye'deki acımasız iç savaş başlamadan önce, kuzeybatı Suriye'nin Ebla kentindeki sarayda sıradışı bir mutfaktan örnekler toplayan bir ekibin bir parçasıydı. Bu bölge, 4.000 yıl önce Sümer ve Akad imparatorluklarının eteklerinde gelişen bir kültüre ev sahipliği yapıyordu.

Öda, tipik olarak yiyecek hazırlama ile ilişkili bulunan bitki ve hayvan kalıntılarından yoksundu. Ancak Peyronel ve meslektaşlarının geçen yıl bir makalede anlattığı gibi, çanak çömleklere yapılan kalıntı analizleri bu gizemi açıklayabilir: Araştırmacılar genelde tedavi amaçlı kullanılmış yabani bitkilere ait izler bulurlar. Örneğin ağrı dindirmek için haşhaş, viral enfeksiyonlar için kediotu, ateş düşürmek için sarı papatya gibi. Alanda bulunan 40 ila 70 litre alabilecek kaplar ve sekiz ocak, bu uyuşturucuların büyük miktarlarda yapılmış olabileceğini gösteriyor.

Afyon gibi bu kalıntıların bazıları, halüsinasyonları tetikleyebilir ancak bu maddelerin tıbbi amaçlı mı yoksa ritüel amaçlı mı kullanıldığı belirsiz. Mutfakın sarayın merkezine yakın konumu, maddelerin törensel ortamlarda kullanıldığını gösteriyor. Ayrıca yapıda bulunan çivi yazılı tabletler, ritüel içeceklerle bağlantılı olarak özel rahiplerden bahsediyor. Tıp ve uyuşturucu ilaçlar arasındaki ayrım, antik halklarda kaybolmuş da olabilir.

Collard, "300 kilometre daha batıda ve birkaç yüzyıl sonra, Kıbrıs'ın eski halkı dini törenlerde afyon kullanmıştı." diyor. Kalıntı analizleri, MÖ 1600 ila 1000 yılları arasında insanların, afyon alkalisinin, afyon haşhaşının tohum kapsülü şeklindeki tencere içine döktüğünü gösteriyor.

Bununla ilgili tüm kaplar, tapınaklarda ve mezarlarda bulundu ve bu da ritüellerde önemli bir rolü olduğunu öne sürüyor. Kıbrıs'ta yapılan afyon kapları, aynı zamanda Mısır ve Levant'ta da bulundu. Bu da belki de uluslararası uyuşturucu ticaretinin ilk örneği idi.

Bugün daha az bilinen diğer uyuşturucu maddeler, antik Yakın Doğu'da iyileşme ya da kendinden geçilen ritüellerde rol oynadı. Kral Tutankamon'un MÖ 14. yüzyıla tarihlenen mezarı, 1922'de keşfedildiğinde arkeologlar, çocuk kralının cesedini, birçok Mısır mezar resminde ortak bir motif olan mavi nilüfer çiçekleri ile kaplı bulmuşlardı. Bu bitki birkaç hafta boyunca şarap içinde demlendikten sonra, sakin bir mutluluk üreten bir yatıştırıcı ortaya çıkarır.

Birkbeck Üniversitesi'nden arkeolog Diana Stein, arkeologların uzun zamandır uyuşturucu ve etkilerini içeren ritüellerin sahnelerini farkında olmadan çalıştıklarını söylüyor. Stein, çoğunlukla küçük mühürleri süsleyen ziyafet sahnelerinin, Anadolu, Suriye, Mezopotamya ve İran'ın gerçekte psikoaktif iksirleri içen insanları gösterdiğini öne sürüyor.

Stein ayrıca, bir yarışma sahnesi olarak yorumlanan bir başka yaygın motifin, uyuşturucu içen kişinin alternatif bir gerçeklikle yüzleştiği zaman ortaya çıkan iç çatışmasını temsil edebileceğini söylüyor.

"Bu görüntülerde, her şey çarpıtılmış ve titriyor – ama onlar istedikleri zaman gerçekçi bir şekilde nasıl bir şeyler çizmeleri gerektiğini biliyorlardı."

Bazı araştırmacılar Stein'in bu açıklamalarını oldukça ikna edici ve heyecan verici bulurken bazıları daha şüpheli yaklaşıyor ve çok az kanıttan yola çıkarak büyük sonuçlar ortaya koyduğunu söylüyor.

Ancak Collard, kalıntı analizleri ve botanik analizlerinin yanı sıra, ikonografilerin ve metinlerin yeniden incelenmesiyle, şüphelilerin yavaş yavaş ikna olacağından emin.

Roma Cumhuriyeti ile Makedon Krallığı Arasındaki Çatışmaların Başlangıcı ve Gelişimi

Roma Cumhuriyeti özellikle II. Kartaca Savaşı'nın ardından yavaş yavaş

Doğu Akdeniz'e açılmaya başlamış, bu hareketin önemli noktalarından biri de bugünkü Makedonya toprakları olmuştur. Aslında Roma'nın bölgedeki Makedon Krallığı ile sorunu, II. Kartaca Savaşı'na dolayısıyla olası bir Kartaca-Makedon ittifakına dayanıyordu. Hannibal Barca'nın liderliğindeki Kartacalılar bu mücadelelerde Roma'ya karşı Makedonlar ile iletişim halindeydiler. Zaten ilk Roma-Makedon Savaşı M.Ö. 215-205 arasındaydı. Yani bu savaş, II. Kartaca Savaşı'ndan 3 yıl sonra başlamış, fakat sadece küçük çaplı çatışmalardan ibaret olmuştur. Romalılar, bu dönemde azılı düşmanları Hannibal ve onun ordusu kadar, aynı zamanda kendilerine karşı kurulacak bir Makedon-Kartaca ittifakından da korkuyorlardı. Nitekim Roma, Batı Akdeniz'de Kartaca'ya üstünlüğünü kabul ettirdikten sonra doğuya, yani Doğu Akdeniz'e ilerlemeye başlamıştır.

Tarihte Romalıların Makedon Krallığı ile üç savaşı olmuştur. Birincisi, yukarıda da belirtildiği gibi M.Ö. 215-205 arasındaydı. Sebebi ise, Roma Cumhuriyeti'nin Balkanlar'daki illirya bölgesinde etkisini arttırmasıydı. Bu bölge aynı zamanda V. Philippos önderliğindeki Makedon Krallığı'nın da önemli bir nüfuz sahasıydı ve Roma'nın burada güçlenmesi Makedonların asla kabul edemeyeceği bir durumdu. Bu sebeple Kral V. Philip, gizliden gizliye o sıralarda İtalya'yı istila etmekle meşgul olan Kartacalı komutan Hannibal Barca ile ittifak kurma teşebbüsünde bulundu. Bu ittifakın hedefi tahmin edileceği üzere Roma Cumhuriyeti'ydi. Makedon kralının bu düşüncesi, Roma'nın tepkisini üzerine çeken en mühim nedenlerden birisi oldu. Roma da, V. Philip'in bu hamlesine karşılık olarak, Makedon Krallığı'nın komşuları olan, Yunanistan'da Aitolia Birliği, Atina ve bazı Helen kent devletleriyle işbirliği yaptı. Ayrıca bu ittifaka Anadolu'daki Pergamon Krallığı da dahil oldu. Buna karşın yine Anadolu'da yer alan Bithynia Krallığı ise Makedon Krallığı'ndan yanındaydı.

Roma bu dönemde aynı zamanda Kartaca ile savaşta olduğundan ve dahi Hannibal'in İtalya'yı istila etmesi dolayısıyla Balkanlar'daki topraklarla çok fazla ilgilenemedi. Makedonlarla ufak çaplı gerginlikler oluyorsa da bunlar, büyük bir savaşa meydan vermediler. Fakat Makedon kralı V. Philip, Yunanistan'daki Roma müttefiki Aitolia Birliği'ni yenince ve Roma da Kartaca sorunu ile ilgilenmekte olduğundan, M.Ö. 205'de sonlanan ilk Makedon Savaşı belli bir ölçüde Makedonların lehine sonuçlandı. Buna göre; Roma, illirya'daki

topraklarının bir kısmını Makedonya'ya vererek, bu bölgedeki egemenliğini bir takım toprak kayıplarıyla sürdürmeye devam edecekti. Fakat Roma daha sonrasında burada verdiklerinin çok daha fazlasını geri alacaktır... II. Makedon Savaşı ise, yine kral V. Philippos'un

genişleme politikaları ve bu durumun Roma müttefiki Pergamon Krallığı ve Rodos'u rahatsız etmesinden dolayı çıkmıştır. Bu sayılan iki krallık, Roma'dan yardım isteyince Romalılar da gereken bahaneyi elde ederek, tekrar Makedon Krallığı'na savaş açtılar. Bu savaş ise M.Ö. 200'de başlayıp M.Ö. 197'de sona erdi. Bu savaşta, Roma kuvvetleri Balkanlar'daki merkezleri olan illirya'dan başlayıp, güneye hareket ederek Yunanistan içlerine yöneldiler ve burada Teselya civarında Makedonları yenilgiye uğrattılar (M.Ö. 197).

Bu yenilgi sonucunda Roma, Makedonya'ya birçok koşul sundu. Yapılan barışa göre; Makedon ordusunun sayısı sınırlandırılacak, Makedon Krallığı Yunanistan'daki hak iddiasından vazgeçecek, Makedonya dışında işgal edilen topraklardan çekilecek ve Roma'ya savaş tazminatı verecektir. Ayrıca bunlara ek olarak Makedon Krallığı, Hellas(Yunanistan) ve Batı Anadolu'daki bazı Helen kentlerinin bağımsızlığını tanıyacaktı. Görüldüğü üzere, II. Makedon Savaşı tam anlamıyla Makedonların hezimet, Roma'nın ise kesin bir zaferiyle sonuçlanmıştır. III. Makedon Savaşı ise, o dönem Makedonların başına geçmiş olan V. Philippos'un oğlu Perseus'un Roma'ya karşı takındığı uzlaşmaz tavırdan dolayı meydana gelmiş, Roma'yı Perseus üzerine yönlendiren etken ise yine Pergamon olmuştur. Tabi bu şikâyetler Roma'nın da işine geliyor, zaten ele geçirmek için can attığı bölgede, Pergamon Krallığı sayesinde kolayca fırsat yakalıyordu.

Öyle ki Roma M.Ö. 171'de Makedonya Krallığı'na savaş ilan etti ve bu aynı zamanda M.Ö. 168'e kadar sürecektir olan III. Makedonya Savaşı'nın da başlangıcıydı. Bu savaşta, Perseus önderliğindeki Makedon birlikleri ilk zamanlarda Romalılara karşı üstün gelseler de, bu üstünlüklerini koruyamadılar ve Roma birlikleri, Pydna mevkiinde yapılan muharebede Makedonları büyük bir yenilgiye uğrattılar(M.Ö. 168). Sonuçta Roma hem Makedonya'yı hem de onun müttefiklerini ağır bir şekilde cezalandırdı. Makedonya üzerinde oldukça yüksek bir baskıyla etkin olma yolunu seçti, fakat bu politika Makedonya'da yaşayan ahali üzerinde olumsuz etki yaptı. Ardından da tahmin edileceği üzere isyanlar çıktı. İsyanın başında Andriskos isimli bir Makedon bulunuyordu, ancak isyan çok fazla da etkili olamadı ve Romalılar tarafından bastırıldı. İsyanı bastıran Konsül Metellus, M.Ö. 146'da Makedonya'yı bir Roma eyaleti haline getirdi. Böylelikle Roma - Makedon Savaşları son buldu ve bölgede tam anlamıyla bir Roma hâkimiyeti kurulmuş oldu.

KAYNAKLAR

1. O. Tekin, Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İletişim Yayınları, İstanbul,2008.

Eskiçağ
Araştırmaları
Merkezi
Öneriyor

BİLİYOR MUSUNUZ?

Cam Üfleme Tekniđi

M.Ö. 1. yüzyılda
Suriye - Filistin bölgesinde
kullanılmaya başlanmıştır.

M.Ö. 1. yüzyılda Suriye - Filistin bölgesinde üfleme tekniğinin bulunmasıyla cam lüks bir malzeme olmaktan çıkıp, günümüzde yaşamın birçok alanına girmiştir. Cam, günlük kullanım kapları ve süs eşyası üretiminin yanı sıra mimari yapı malzemesi olarak da kullanılmaya başlanmıştır.

19 MAYIS

ATATÜRK'Ü ANMA

GENÇLİK VE SPOR BAYRAMI

kutlu olsun

